

Research Paper

Improving the capacities of development and convergence in the new regional order of Central Asia-Iran

Hamid reza Sheybani¹, Rasoul Afzali², Marjan Badiie Azandahie³, Kiuomars YazdanPanah Dero⁴

1. Department of Political Geography, Faculty of Geography, University of Tehran, Campus Alborz, Tehran, Iran.

Email: ha.sheybani@ut.ac.ir

2. (Corresponding Author), Department of Political Geography, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran.

Email: rafzali@ut.ac.ir

3. Department of Political Geography, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran.

Email: mbadiie@ut.ac.ir

4. Department of Political Geography, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran.

Email: kyazdanpanah@ut.ac.ir

ARTICLE INFO

Keywords:

Central Asia-Iran,
Development
and Convergence,
Flow space,
Geographical values,
New regional order.

Received:

.....

Received in revised form:

.....

Accepted:

.....

pp.x-xx

ABSTRACT

Considering the symmetry of development and convergence in the structure of contemporary globalization, the countries of Central Asia-Iran consider modern regionalism as a key component in the grand strategy of their national authority. Considering the importance of this issue and the characteristics of the definition of these countries in a certain geographical region, the question and hypothesis of this article were designed and presented with the aim of knowing the diverse capacities and the mechanism of promoting development and convergence in this region. Using the quasi-paradigmatic approach of the mechanism network, the relationship between the representative components of development and convergence at the global level and its regional level in Central Asia-Iran was analyzed, and the necessary solutions were presented. In the global-regional network model of the global components of symmetry of development and convergence, social capital in the network society, global capitalism in the network economy and the balance of intelligent forces in the network power policy, respectively, with representative components in the regional network of these countries; civilizational identity in the structure of geo-culture, competitive advantage in the structure of geo-economy, and the stability of national-regional authority in the structure of geopolitics have mutual effects. The result is that the common geographical capacities or values of the region can be processed in the natural-organic process of the new regional order of Central Asia-Iran in combination with the opportunities of contemporary globalization to geopolitical realities. This is possible with the aligned and constructive role of these countries in creating a

powerful region based on regional and global geopolitical realities. So, the relational distribution of power has brought an important position in the geopolitical context of a network for these countries

Cite this article: *Human Geography Research Quarterly*,

Extended Abstract

Introduction

In contemporary globalization, development and convergence have become the common goal or driving force of developing countries and in line with the national grand strategy. Contemporary regionalism is greatly affected by the networking of communications with the power of space, currents and the activism of new actors, one of the results of which is the direct effect of convergence and development on each other or its symmetry at the level of the global structure. Despite the challenges experienced in regionalism, Central Asia Countries -Iran still welcome regionalization or regional initiatives of which these countries are a part, as a key component in the grand strategy of their national authority. Central Asia is one of the five geopolitical circles surrounding Iran, which includes an important part of Iran's cultural territory with its geographical continuity and cultural-civilizational affinities. Despite having diverse basic values and a high capability of cooperation and interaction, Iran and Central Asia have not had the necessary ability to promote development-oriented convergence capacities with their initiatives to create a region or effective joint activism in implementing new regional plans in contemporary globalization. At the same time, the trend of modern regionalism in Central Asia shows that, despite the previous unsuccessful efforts of the countries in this region, they are gradually overcoming the internal obstacles of regionalism by joining larger regional organizations. The geographical space of Iran-Central Asia has various geographical features and values necessary for the expansion of regional interactions. So, in combination with the opportunities for symmetry of development and convergence in contemporary globalization, they are processed into geopolitical realities in the natural-organic process of the new regional order.

The issue's importance is that the rapid and complex developments of contemporary globalization have strongly related important categories such as development, convergence and regionalism. Therefore, considering the low

level of interactions between the countries of Iran and Central Asia, despite the existence of various platforms, it is necessary to choose a perspective and a method that is suitable for the global-regionalization process, the mechanism of improving the capacities of convergence and development between the countries of Iran and Central Asia, analysis and the necessary solutions. In strengthening the active participation and the centrality of these countries, the goal is to overlap the new regional order with the territory of cultural Iran. Considering the importance of this issue in the new regional order and the common characteristics that define these countries in a specific geographical region, this question is raised to know the diverse capacities and the mechanism of promoting development and convergence in this region, which the development and convergence capacities of Central Asian Countries -Iran in the mechanism of the new regional order, how will it be possible to update and upgrade?

In response to this hypothesis, it is presented that Iran and Central Asia can update and upgrade the basic and internal capacities of development and convergence by taking advantage of global opportunities in the new regional order so that in a natural-organic process, they form the absorbent core and the center of its convergence. Thus, with a quasi-paradigmatic network approach, we analyze the capacities of development and convergence in the new regional order in the three structures of the geopolitical network (in its special sense), the geo-economic network and the geo-culture network of the Central Asia-Iran region.

Methodology

This research is descriptive-analytical in terms of methodology. The method of collecting data and information for this research is document-library and by reading books, articles, dissertations, and internet resources.

Results and discussion

Knowing the different aspects of the new regional order is strongly influenced by contemporary globalization. Thus, regionalism is globalization on the scale of regions. Therefore, by taking advantage of the network approach, the

neglected aspects of the development and convergence mechanism of Central Asia-Iran at the global level with the components of social capital, the global value chain and the balance of intelligent forces, and at the regional level in the three main geopolitical structures on which the regional order is formed. The components of civilizational identity in the structure of geo-culture, competitive advantage in the structure of geo-economy, and joint strategic depth and continuity were discussed even though in the new regional order and at the level of its structural analysis on a global scale, geographical criteria have become less important. Suppose the geographical space of the region has diverse common values of synergy in regional convergence and development. In that case, they are combined with the opportunities of globalization with alignment and consensus in aligned policies, playing an essential and irreplaceable role in the geographical-organic structure and evolution from a regional grouping to a regional organization.

Conclusion

Iran and Central Asia have diverse geographical values in the geopolitical structure of the regional order, which, if combined with the global opportunities of symmetrical development and convergence to the capacities and positive geopolitical factors, will form an absorbent core in the regional geopolitical structure. Provided that these countries' national and regional

policies look at the component of common cultural capital in improving the level of social interactions, mutual competitive advantage in creating supply chain links and regional value, and mutual strategic depth in the stability of national-regional authority. Therefore, by increasing the density and valuable diversity of internal interactions and connecting with the space of currents at the level of interregional and global interactions, we can expect the creation of a network cluster of Central Asia-Iran with an effective placement in the geopolitical context of a global network in the natural-organic process of regionalism.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

عنوان مقاله: ارتقای ظرفیت‌های توسعه و همگرایی در نظم نوین منطقه‌ای آسیای مرکزی - ایران

حمیدرضا شیبانی^۱، رسول افضلی^۲، مرجان بدیعی ازندهی^۳، کیومرث یزدان پناه درو^۴

۱- گروه جغرافیای سیاسی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، پردیس البرز، تهران. رایانامه: ha.sheybani@ut.ac.ir

۲- نویسنده‌ی مسئول، گروه جغرافیای سیاسی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران. رایانامه: rafzali@ut.ac.ir

۳- گروه جغرافیای سیاسی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران. رایانامه: mbadiee@ut.ac.ir

۴- گروه جغرافیای سیاسی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران. رایانامه: kyazdanpanah@ut.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>واژگان کلیدی: آسیای مرکزی-ایران، ارزش‌های جغرافیایی، توسعه و همگرایی، فضای جریان‌ها، نظم نوین منطقه‌ای،</p> <p>تاریخ دریافت:</p> <p>تاریخ بازنگری:</p> <p>تاریخ پذیرش:</p> <p>صص.</p>	<p>کشورهای آسیای مرکزی-ایران با توجه به تقارن توسعه و همگرایی در ساختار جهانی شدن معاصر، منطقه‌گرایی نوین را مؤلفه‌ای کلیدی در استراتژی کلان اقتدار ملی خود می‌دانند. نظر به اهمیت این موضوع و ویژگی‌های تعریف این کشورها در یک منطقه‌ی جغرافیایی مشخص، پرسش و فرضیه‌ی این مقاله با هدف شناخت ظرفیت‌های متنوع و سازوکار ارتقای توسعه و همگرایی در این منطقه طرح و ارائه شد. با بهره‌گیری از رویکرد شبه پارادیمی شبکه در توصیف جهانی-منطقه‌ای شدن معاصر، به‌شکلی متناظر سازوکار ارتباط مؤلفه‌های معرف توسعه و همگرایی در سطح جهانی با سطح منطقه‌ای آن در آسیای مرکزی-ایران تحلیل و راهکارهای لازم در تقویت مشارکت کنشگرانه این کشورها در نظم نوین منطقه‌ای ارائه شد. در الگوی شبکه‌ای جهانی-منطقه‌ای شدن مؤلفه‌های جهانی تقارن توسعه و همگرایی، سرمایه‌ی اجتماعی در جامعه‌ی شبکه‌ای، سرمایه‌داری جهانی در اقتصاد شبکه‌ای و موازنه‌ی قوای هوشمند در سیاست قدرت شبکه‌ای به ترتیب با مؤلفه‌های معرف در شبکه‌ی منطقه‌ای این کشورها؛ هویت تمدنی در سازه‌ی ژئوکالچر، مزیت رقابتی در سازه‌ی ژئواکونومی و ثبات اقتدار ملی-منطقه‌ای در سازه‌ی ژئوپلیتیک تأثیر متقابل دارند. در عین حال با ترابرد و پیوند کارکردی با هم می‌توانند خوشه‌ی شبکه‌ای و هسته‌ی جاذب آسیای مرکزی-ایران را بر مبنای تلفیق ویژگی‌های ممتاز در مقایسه با ادغام‌های منطقه‌ای دیگر ایجاد کنند. نتیجه آنکه ظرفیت‌ها یا ارزش‌های جغرافیایی مشترک منطقه می‌توانند در تلفیق با فرصت‌های جهانی شدن معاصر به واقعیت‌های ژئوپلیتیک در فرآیند طبیعی-ارگانیکی نظم نوین منطقه‌ای آسیای مرکزی-ایران فرآوری شوند. این امر با نقش همسو و سازنده‌ی این کشورها در ایجاد منطقه‌ای قدرتمند مبتنی بر واقعیت‌های ژئوپلیتیک منطقه‌ای و جهانی امکان‌پذیر است؛ به‌نحویکه در توزیع رابطه‌ی قدرت، جانمایی با اهمیتی در بافتار ژئوپلیتیک شبکه‌ای برای این کشورها به ارمان آورد.</p>

استناد:

مقدمه

کشورها در جهانی شدن معاصر که با شتاب جریان‌ها، گسترش و تنوع ارتباطات همگرا تحول می‌یابد، ناظر بر تقارن توسعه و همگرایی در اقتصاد سیاسی بین‌الملل اهداف و منافع ملی خود را تدوین و پیگیری می‌کنند. با خود را تدوین و پیگیری می‌کنند. با خود را تدوین و پیگیری می‌کنند. با خود را تدوین و پیگیری می‌کنند. دو فرآیند مهم توسعه و همگرایی در جهانی شدن معاصر بیش از گذشته به هم وابسته شده‌اند. همگرایی با روند اجتماعی شدن هر چه بیشتر جهان تحت تأثیر تکنولوژی ارتباطات، و توسعه با روند رو به رشد وابستگی متقابل پیچیده با محوریت اقتصاد، منطقه‌گرایی معاصر را مبتنی بر خود گسترش و تعمیق می‌بخشند. با وجود چالش‌های گوناگون جهانی شدن پیش‌روی کشورهای در حال توسعه از جمله در ناهمخوانی ساختار سیاسی و ظرفیت‌های پایین رقابت در بازار جهانی، ویژگی‌های نظام بین‌الملل معاصر از قبیل جایگزینی رقابت‌های جهانی با ماهیت غیر ایدئولوژیک، ظهور بازیگران غیر دولتی در صحنه بین‌الملل و توسعه‌ی وابستگی‌های متقابل با محوریت تجارت و اقتصاد جهانی، کشورها را قادر به مشارکت در شکل دادن به ترتیبات منطقه‌ای ساخته است؛ به‌نحویکه در همسوسازی سیاستگذاری‌های کلان ملی خود با فرآیندهای حاکم بر ساختار نظام بین‌الملل بویژه در عرصه‌ی اقتصاد سیاسی بین‌الملل، توجه خود را معطوف به منطقه‌گرایی در جهانی شدن معاصر ساخته‌اند. منطقه‌گرایی معاصر بسیار متأثر از شبکه‌ای شدن ارتباطات در ساختار جهانی است. سیستم بین‌الملل، تبدیل به شبکه‌ای شده است که خود انباشته‌ای از شبکه‌های متداخل و تودرتو را در درون خود دارد (قاسمی، ۱۳۹۸: ۴۰). در ساختار ژئوپلیتیکی نظام جهانی و روند تحولات معطوف به اهمیت منطقه‌گرایی در ارتقای اقتدار ملی کشورها، «نظم نوین منطقه‌ای» بر مبنای هدف مشترک توسعه و معیارهای جهانی اقتصادی آن بویژه از سوی کشورهای در حال توسعه و قدرت‌های نوظهور جهانی تقویت می‌شود؛ زیرا که توسعه در پیوند با اقتصاد جهانی مفهوم یافته و نیازمند جهت‌گیری مناسب سیاست خارجی در ساختار ژئوپلیتیک منطقه‌ای و جهانی است. آسیای مرکزی یکی از پنج حلقه‌ی ژئوپلیتیکی پیرامون ایران است که با پیوستگی جغرافیایی و قرابت‌های فرهنگی-تمدنی بخش مهمی از قلمرو ایران فرهنگی را شامل می‌شود. متغیرهای وابستگی متقابل ژئوپلیتیکی ایران و آسیای مرکزی به دلیل پیوستگی و موقعیت جغرافیایی قرار داشتن در یک سیستم فرعی ژئوپلیتیک و صحنه‌ی معادلات رقابت قدرت جهانی، تقویت روابط دو و چندجانبه در این منطقه‌ای را ضروری می‌سازد. ارزش‌های پایه‌ی همگرایی در پیوستگی‌های جغرافیایی-فرهنگی-تمدنی، دسترسی مواصلاتی و اقتصادهای مکمل بر پایه‌ی منابع جغرافیایی با مزیت‌های نسبی، چند بُعدی بودن و عمدتاً اقتصادمحور بودن منطقه‌گرایی معاصر، ظرفیت‌ها و فرصت‌های مهمی در توسعه و همگرایی پیش‌روی ایران-آسیای مرکزی قرار می‌دهد. ایران و آسیای مرکزی با وجود ارزش‌های پایه‌ی متنوع و با قابلیت بالای همکاری و تعامل، توانمندی لازم در ارتقای ظرفیت‌های همگرایی توسعه‌محور با ابتکارات خود برای ایجاد منطقه یا کنشگری مشترک مؤثر در اجرای طرح‌های منطقه‌ای نوین در جهانی شدن معاصر نداشته‌اند. در عین حال روند منطقه‌گرایی نوین در آسیای مرکزی نشان می‌دهد که به رغم تلاش‌های ناموفق پیشین کشورهای واقع در این منطقه با ورود به تشکیلات منطقه‌ای بزرگتر، به تدریج بر موانع درونی منطقه‌گرایی غلبه می‌کنند. این کشورها برای نوسازی اقتصادی خود به شدت نیازمند سرمایه‌گذاری‌های کلان خارجی برای توسعه هستند؛ فرصتی که قدرت‌های پیشرو و با برد قدرت فرامنطقه‌ای، فرآیند منطقه‌گرایی در این گستره‌ی مرکزی از اوراسیا را در راستای منافع خود شکل دهند.

ضرورت این پژوهش در این است که تحولات پرشتاب و پیچیده‌ی جهانی شدن معاصر مقولات مهمی چون توسعه، همگرایی و منطقه‌گرایی را به شدت به هم مرتبط ساخته است، لذا با توجه به سطح پایین تعاملات میان کشورهای ایران و آسیای مرکزی به‌رغم وجود بسترهای متنوع، ضروری است که با انتخاب دیدگاه و روشی متناسب با روند جهانی-منطقه‌ای شدن، سازوکار ارتقای ظرفیت‌های توسعه و همگرایی میان کشورهای ایران و آسیای مرکزی را تحلیل و راهکارهای لازم در تقویت مشارکت کنشگرانه و محوریت این کشورها در نظم نوین منطقه‌ای، به عبارت دیگر هم‌پوشانی آن با قلمرو ایران فرهنگی در این پهنه‌ی جغرافیایی ارائه کرد. اهمیت ژئوپلیتیک آسیای مرکزی برای ایران حتی به رغم اختلاف در مذهب

و زبان با چهار کشور آن، در این است که همگرایی با کشورهای آسیای مرکزی براساس وابستگی‌های متقابل و تجانس‌های تاریخی-تمدنی در مقایسه با کشورهای دیگر در قلمرو ایران فرهنگی در صورت مهار چالش‌های بیرونی و سیاست خارجی توسعه‌گرای کارآمد ایران از اقبال بیشتری برخوردار است. در این میان تحلیل شبکه‌ای راهی برای ساده‌سازی پیچیدگی‌های روابط اجتماعی به منظور آشکار کردن الگوها و روندهاست. در این چارچوب، اصل بر این است که پدیده‌ها و تعاملات بین‌المللی ابتدا در داخل شبکه‌هایی بر ساخته از ارتباطات و تعاملات میان واحدها شکل می‌گیرد و این صورت‌بندی‌ها، رفتارهای واحدها را محدود و معین می‌کنند (سلیمی و سجادی، ۱۳۹۵: ۱۵۱). از اینرو با رهیافت شبه پارادایمی شبکه‌ای به تحلیل ظرفیت‌های توسعه و همگرایی در نظم نوین منطقه‌ای در سه سازه‌ی شبکه ژئوپلیتیک (به مفهوم خاص آن)، شبکه ژئواکونومیک و شبکه ژئوکالچر منطقه آسیای مرکزی-ایران می‌پردازیم.

پرسش اصلی این مقاله بر این پیش فرض است که ایران و آسیای مرکزی از ظرفیتهای ممتازی در توسعه و همگرایی مبتنی بر ارزش‌های جغرافیایی در فرآیند تکامل منطقه‌ای برخوردارند. بنابراین پرسش پژوهش به این شکل مطرح می‌شود که: ظرفیتهای توسعه و همگرایی کشورهای آسیای مرکزی-ایران در سازوکار نظم نوین منطقه‌ای چگونه امکان روزرسانی و ارتقاء خواهند یافت؟ در پاسخ این فرضیه ارائه می‌شود که ایران و آسیای مرکزی می‌توانند ظرفیتهای پایه و درونی توسعه و همگرایی را با بهره بردن از فرصت‌های جهانی منطقه‌گرای معاصر، روزرسانی و ارتقاء بخشند؛ به نحویکه در فرآیندی طبیعی-ارگانیک هسته‌ی جاذب شبکه منطقه‌ای را شکل دهند.

در پیشینه‌ی مطالعاتی در قالب موضوعات سیاست خارجی، منطقه‌گرایی، ژئوپلیتیک و ابعاد آن به مؤلفه‌های مؤثر در همگرایی ایران و آسیای مرکزی پرداخته شده است. در ارتباط با رویکرد شبه پارادایمی شبکه‌ای، مورد استفاده در این پژوهش، عمده‌ی مطالعات پیشین نظری بوده و به‌طور خاص از این منظر به محدوده‌ی مورد مطالعه‌ی این پژوهش پرداخته نشده است. در میان مجموعه آثاری از فرهاد قاسمی مرتبط با رویکرد شبکه‌ای در ژئوپلیتیک، در مقاله‌ای تحت عنوان گامی به سوی نظریه‌ی نوین ژئوپلیتیک شبکه‌ای و بازتولید قدرت در سیاست بین‌الملل، با ترکیب مکان جغرافیایی و ارتباطات از منظر شبکه‌ای شدن ژئوپلیتیک، بن‌مایه‌های قدرت را در دسترسی به کانال‌های ارتباطاتی از طریق رژیم‌ها و فضاهای جغرافیایی و نفوذ بر گستره‌ها یا فضاهای استراتژیک می‌داند. فاطمی‌نژاد و هاشمی در مقاله‌ای تحت عنوان منطقه‌گرایی ایران و آسیای مرکزی در پرتو جهانی شدن: طرحی برای جامعه بین‌الملل منطقه‌ای به تبیین همگرایی براساس تلفیق هم‌افزای زمینه‌های تاریخی-تمدنی با روابط کارکردی جهانی شدن در نیل به ایجاد جامعه‌ی بین‌المللی در کشورهای آسیای مرکزی-ایران پرداخته‌اند. مجیدی و دهقانیان فراساه در مقاله‌ای با عنوان مؤلفه‌ها و موانع رویکرد ژئوکالچر ایران در قبال ابتکار کمربند و راه چین در آسیای مرکزی، رویکرد مبتنی بر ایران فرهنگی را مزیت نسبی ایران در همگرایی و منطقه‌گرایی نوین آسیای مرکزی می‌دانند. سرمست در رساله‌ی خود تحت عنوان ارائه الگوی منطقه‌گرایی ایران و آسیای مرکزی، با شناخت مهمترین متغیرهای ظرفیت و چالش‌های درونی و بیرونی در قالب تکنیک (SWOT)، منطقه‌گرایی میان این کشورها را مبتنی بر واقعیت‌های ژئوپلیتیک همگرایی دانسته و راهبردهای الگوی منطقه‌گرایی میان این کشورها را ارائه می‌کند.

مبانی نظری

پس از جنگ سرد و در پی تحولات جهانی شدن بویژه در چند دهه‌ی اخیر، کشورهای مختلف برای فرار گرفتن در مسیر پیشرفت و اقتدار ملی بیشتر در نظم نوین جهانی، به منطقه‌گرایی روی آوردند. الزامی و گریزناپذیر بودن برقراری پیوند و تعامل میان افراد، گروه‌ها و مکان‌های جغرافیایی در قالب یک چرخه‌ی مشارکت و همکاری متقابل (واثق و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۹)، جهانی شدن در ابعاد مختلف نظام جهانی را تحت تأثیر قرار داده و طرح نظریه‌های جدید در سیستم بین‌المللی پاسخی برای ورود به مباحث جدیدتر با موضوعات مرتبط به آن از جمله نظم نوین منطقه‌ای است. در رویکردهای شبکه‌ای و ژئواکونومیک نظم در سیستم بین‌الملل حالت جغرافیایی صرف نداشته و ارتباطات و اشتراک‌ها در آن نقش اصلی را ایفاء

می‌کنند. مناطق مختلف با داشتن ویژگی‌های مشترک در قالب جدیدی در نظر گرفته می‌شوند (آقایی و طاهری، ۱۳۹۶: ۲۹۶).

در تحلیل شبکه‌ای، ساختار به عنوان ویژگی‌های نوظهور الگوهای پایدار روابط میان کارگزاران که آنها را مشخص، مقید و توانا می‌سازد، تعریف می‌شود (Hufner-burton et al, 2009: 9). در رویکرد شبکه‌ای تأکید بر جریان‌های ارتباطی است که میان مکان‌های مختلف (به ویژه شهرها) شکل گرفته است. این به معنای حذف کامل وضعیت موزائیکی (و سیستمی) جهان نیست، اما تا حدی مفاهیم دوره موزائیکی رنگ باخته است. در وضعیت شبکه‌ای تأکید بر روابط بین انسان‌ها و نهادها و سازمان‌هایی است که در گره‌گاه‌های ویژه جهانی یعنی «شهرهای جهانی» مستقر هستند (ویسی، ۱۳۹۸: ۱۴۳). فضای جریان‌ها با تکیه بر شبکه‌هایی از مدارات الکترونیکی به عنوان پایه جامع‌الاطلاعاتی، مکان‌های متفاوت را به هم پیوند داده است. نمود این پیوندها به صورت گره‌هایی در شبکه قابل تصور است که معمولاً در شهرهای جهانی تجلی و بروز می‌یابند. حضور در فضای جریان از طریق شهرهای جهانی می‌تواند مبنایی برای کسب قدرت و نفوذ ژئوپلیتیک باشد. درک ماهیت، ابعاد و کارکرد فضای جریان‌ها، نشان می‌دهد که مسیر آینده‌ی جهان به کدام سو خواهد رفت و کدام ملت‌ها با چه مختصات و توانمندی‌هایی از نظر سلسله مراتب ثروت، قدرت و رفاه وضعیت مطلوبی خواهند داشت (صادقی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۲۹). الگوی شبکه‌ای برداشتی از جهانی‌شدن با تمرکز بیشتر بر پیوستگی جریان‌های ارتباطی چند لایه و فراگیر در مقیاس‌های فضایی با یکپارچگی افقی است. در این رویکرد با غیر سرزمینی و فراملی شدن جریان‌ها، موضوعات با مکان‌ها پیوند یافته و تشکل آنها در شبکه‌های فرعی با استقلال بیشتر از دولت‌ها، گسترش و تنوع تعاملات با وابستگی‌های متقابل پیچیده را فراهم آورده است. الگوی توزیع ارتباطات در درون سیستم، توانایی دسترسی به ارتباطات و مرکزیت در جریان‌های ارتباطی، بر پایه‌ی میانگی در انتقال، ایجاد نزدیکی در دسترسی به نقاط تولید تا مصرف ارتباطات و حجم ارتباطات، ساختار شبکه را شکل می‌دهند (قاسمی، ۹۸: ۵۲).

با بستر دیجیتالی ارتباطات و تبادل اطلاعات، «فضای جریان‌ها» موضوعات مختلف روابط بین‌الملل را در گستره‌های ملی، منطقه‌ای و جهانی پیوند داده است. در ژئوپلیتیک شبکه‌ای و منطقه‌گرایی نوین، فضای جریان‌ها از بستری دیجیتال و جهانی، اما با داده‌های تبادل اطلاعات مانند مالی، علمی و فرهنگی از هم تفکیک می‌شوند. پیوستگی ابرالگوی دنیای معاصر است، به مانند دموکراسی و سرمایه‌داری فراگیر و طولانی‌مدت است (Khana, 2016: 15). ابر روندهایی چون شهرنشینی و تکنولوژی، نمونه‌هایی از تحولات گسترده در این ابرالگو هستند که با زیرساخت فیزیکی و دیجیتالی نیروی فضای جریان‌ها، شبکه‌ای جهانی از اتصالات و تعاملات اقتصادی، اجتماعی و سیاسی ایجاد کرده است.

تعاریف کاربردی وجود «پیوندهای جغرافیایی» یا «منافع مشترک» را لازمه‌ی شکل‌گیری منطقه می‌دانند، اما منطقه‌گرایی نو، بر ارزش‌ها، منافع مشترک و رضایت فزاینده‌ی اعضاء تأکید دارد که تأمین‌کننده‌ی اصلی امنیت با افزایش منفعت جمعی بر اثر همسازشدن الگوهای رفتاری و ساختاری هستند (احمدی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۱۱۶). منطقه‌گرایی در شکل نوین خود با شبکه‌ای شدن جهان معاصر و تقارن توسعه و همگرایی در آن، از جمله با تغییر در فرآیندهای اقتصادی، سیاسی، و ورود کنشگران جدید در عرصه روابط و معادلات جهانی گسترش یافته است. فرایند منطقه‌سازی با اهداف گوناگون نشان‌دهنده نوعی سازماندهی سیاسی فضای منطقه‌ای است (بدیعی و همکاران: ۱۴۰۱: ۱۶). مفهوم نظم در نظام جهانی معاصر دلالت بر استقلال عمل بیشتر کشورها در انتخاب خط‌مشی و راهبردها برای پیگیری و راهکارهای تحقق اهداف ملی دارد. نظم منطقه‌ای را می‌توان سازماندهی الگوهای رفتاری میان واحدها و کنشگران موجود در یک منطقه تعریف کرد که در نتیجه آن هدف‌های سامانه‌ی منطقه‌ای محقق شود (آقایی و طاهری، ۱۳۹۶: ۲۵۵). شبکه‌ها روشی از ترسیم به هم پیوندی موضوعات می‌باشند که در روابط بین‌الملل، مناطق از جمله این موضوعات خواهند بود. از این بُعد مناطق تنها یکی از حلقه‌هایی می‌باشند که براساس ارتباطات به هم پیوند خورده‌اند و شبکه را شکل خواهند داد. در جهان واقعیت، شبکه‌ها نه به صورت کاملاً تصادفی بوده و نه کاملاً سامان‌یافته و منظم، در نتیجه شبکه‌هایی وجود دارند که در حدواسط آنها قرار گرفته‌اند (قاسمی، ۱۳۹۱: ۱۸۶). شبکه‌های فاقد معیار در مدل کلی

جهان کوچک از این ویژگی برخوردارند. به عبارتی در شبکه‌های فاقد معیار منطقه‌ای دو تمایل، یعنی تمایل به سمت انارشی و تمایل به سامان‌یافتگی در مقابل یکدیگر وجود داشته و در حال مبارزه هستند. نگرش شبکه‌ای با ایجاد تحول خاص خود در روابط بین‌الملل، تعریف مناطق و به عبارتی شبکه‌های کوچک فاقد معیار را از حالت گذشته که توسط یک یا دو قدرت بزرگ تعریف می‌شد، خارج نموده و بنابراین واحدها می‌توانند به تعریف شبکه‌های استراتژیک خود اقدام نمایند (قاسمی، ۱۳۹۱: ۱۸۸). یکی از ویژگی‌های شبکه‌های فاقد معیار، ارتباطات ترجیحی است، بدین معنی که گره‌های جدید خواهان ارتباط با گره‌هایی هستند که هم‌اکنون به شدت به هم مرتبط می‌باشند (قاسمی، ۱۳۹۱: ۱۸۷). از همین روی به گسترده شدن بیشتر شبکه کمک می‌کند. نظم در شبکه‌های منطقه‌ای به‌رغم غیر خطی بودن براساس قدرت ارتباطی و موازنه‌ی قوای هوشمند تعریف می‌شود. قاسمی با طرح نظریه‌ی موازنه‌ی قوای هوشمند در شبکه‌های فاقد معیار منطقه‌ای، مهمترین الگوهای موازنه‌ی قوی هوشمند را مفهوم‌سازی می‌کند. در موازنه‌ی نهادی وجود نهادهای مشترک، در موازنه‌ی ارتباطی افزایش سطح وابستگی متقابل و در موازنه‌ی پیوندی با گسترش شبکه‌ی خویشاونی با شباهت‌های قومی و قرابت‌های جغرافیایی و... مد نظر قرار می‌گیرد (رجوع به قاسمی، ۱۳۹۱: ۲۰۸-۲۰۵). نیروی نظامی به‌عنوان ابزار قدرت سخت در ترکیب هم‌افزا با ابزارهای دیگر قدرت نرم اقتصادی و فرهنگی، همچنان جایگاه خاص خود را در ثبات نظم به‌ویژه در شبکه‌های فاقد معیار دارد. از اینرو از دیدگاه شبکه‌ای و چهارچوب قاعده‌مند آن با توجه به تأثیرپذیری ژئوپلیتیک و منطقه‌گرایی نوین از جهانی شدن معاصر؛ ورود کنشگران جدید، و هرچه بیشتر اقتصادی شدن نظام جهانی و جهانی شدن اقتصاد بازار آزاد، قدرت‌های نوظهور فرامنطقه‌ای، و مفروضات مشترک به‌ویژه در چندبعدی بودن این موضوعات که مقوله‌ی امنیت و قدرت سخت را در کنار خود دارد، می‌توان به تحلیل مقولات مهمی از پویایی‌های نظام نوین جهانی چون نظم نوین منطقه‌ای و محوریت توسعه و همگرایی در آن پرداخت.

پارادیم ژئوپلیتیک شبکه‌ای:

ژئوپلیتیک شبکه‌ای در تحلیل از جهانی شدن معاصر دارای دو بنیان اساسی مکان (جغرافیا) نهفته در ژئوپلیتیک کلاسیک و فضای برآمده از ارتباطات شبکه‌ای سیستم بین‌الملل است. مکان جغرافیایی و ارتباطات، به صورت آلیاژی خواهند بود که تعریف کننده‌ی ژئوپلیتیک شبکه‌ای می‌باشند (قاسمی، ۱۳۹۸: ۵۰). در معادلات ژئوپلیتیک شبکه‌ای، جانمایی مهم و نقش بیشتر در شبکه معطوف به فضای جریان‌ها و قابل تحلیل در نئورالیسم، نئولبرالیسم و سازه‌انگاری است؛ نئورالیسم در بُعد مادی سازه‌های فیزیکی شبکه (فضای دسترسی اطلاعاتی و مواصلاتی)، نئولبرالیسم در بُعد کارکردی رژیم‌های اقتصادی و در سازه‌انگاری با بُعد نمادین و هویتی سرمایه‌های اجتماعی، فضای قلمروی ژئوپلیتیک شبکه‌ای در رقابت‌های قدرت را تعریف می‌کنند.

آنچه بیش از هر ویژگی دیگر در تحلیل شبکه‌ای از نظم جهانی اهمیت دارد، ماهیت پیوند موضوعات و قدرتی است که از این پیوندها حاصل می‌شود. در این میان گره‌ها به‌عنوان بازیگران و پیوندگاه ارتباطی شبکه را شکل می‌دهند. شبکه‌ای شدن بیش از پیش نظام جهانی با توزیع قدرت و خارج شدن آن از انحصار نظام یک یا دوقطبی، چندبعدی شدن قدرت و افزایش وابستگی متقابل پیچیده در بستر اقتصاد سیاسی بین‌الملل، با فرض غایت‌مدارانه‌ی تداوم توسعه و همگرایی در عرصه‌های تعاملات ملی و فراملی است.

از نظر قاسمی دیدگاه شبکه‌ای مطابق با ویژگی‌های جدید سیستم بین‌الملل از جمله؛ الگوی پیچیده‌ای از روابط غیر خطی و نامتقارن، تحول در بازی‌های استراتژیک و گستره‌ی فیزیکی موازنه‌ی قوی، از ابزار تحلیلی در مطالعه‌ی موضوعات مختلفی از روابط بین‌الملل برخوردار است. از منظر شبکه می‌توان تنوع روابط و قدرت ناشی از موقعیت در شبکه، گونه‌بندی روابط متقابل با تعامل متکثر و ترکیب آن در ایجاد روابط ساختاری و تصاعد قدرت، جایگاه پیچیده‌ی سرزمینی شبکه‌ها، و الگوهای پایدار ناشی از مشارکت میان گره‌ها و عدم خودمختاری میان آنها را توضیح داد (رجوع به قاسمی، ۱۳۹۱: ۱۸۵-۱۷۹).

ژئوپلیتیک؛ توسعه و همگرایی در نظم نوین منطقه‌ای

ژئوپلیتیک در مفهوم اعم خود متأثر از جهانی شدن بدین شکل نیز تحول یافته که سویه‌های آن از جمله در جغرافیا و سیاست قدرت، اقتصاد و فرهنگ، ضمن حوزه و سازه‌ی مشخص خود در ژئوپلیتیک (مفهوم اخص آن در جغرافیا و سیاست قدرت)، ژئواکونومیک و ژئوکالچر از نظر کارکردی با هم مرتبط شده و در راستای افزایش ظرفیت تعامل در شبکه جهانی ژئوپلیتیک عمل می‌کنند. رقابت قدرت‌های بزرگ، برای دسترسی به بن‌مایه‌های قدرت، آغازگر کانون‌های اصلی شکل‌گیری شبکه ژئوپلیتیک است. رقابت یاد شده، شکل‌دهنده خوشه‌های شبکه ژئوپلیتیک جهانی هستند، اگرچه هر کدام، در اندازه‌ی کوچک‌تر، شبکه‌ای جدا به حساب می‌آیند. در ژئوپلیتیک شبکه‌ای، دسترسی از راه رژیم‌های بین‌المللی؛ از برجسته‌ترین سازوکارهای دسترسی به حساب می‌آید (قاسمی، ۱۳۹۸: ۵۵). در نظم شبکه‌ای ارزش‌های جغرافیایی قابل عرضه با تقاضای مشترک از جانب کشورهای همجوار و نزدیک، ظرفیت‌های پایه‌ی همگرایی را شکل می‌دهند. این واقعیت‌های ژئوپلیتیک پیونددهنده با محوریت سازگاری ارزش‌های سیاسی، منافع اقتصادی و تعاملات هویتی، نقش بنیادین در توسعه‌ی کشورها با تشکل در منطقه‌گرایی معاصر، نیز توازن و تعامل در نظم ژئوپلیتیک منطقه ایفاء می‌کنند؛ در عین حال ساختار ژئوپلیتیک مناطق متأثر از نیروهای اقتصاد سیاسی بین‌الملل در تقارن توسعه و همگرایی جهانی و بهره بردن از فرصت‌های آن است، با این تفاوت که فضای جریان‌ها، رژیم‌های بین‌المللی و ظهور تدریجی نظم چندقطبی ساختار ژئوپلیتیک نظام جهانی را از الگوی سلسله‌مراتبی عمودی مبتنی بر جریان‌های قدرت، متمایل به یکپارچگی افقی متأثر از قدرت جریان‌ها می‌کند.

سازه‌ی ژئوکالچر؛ توسعه و همگرایی

ساختار ژئوکالچر جهانی بیانگر موزائیکی از نواحی فرهنگی کوچک و بزرگی است که محصول تعامل‌های مکانی فضایی قدرت فرهنگی‌اند. به عبارتی دیگر ژئوکالچر ترکیبی از فرآیندهای مکانی-فضایی قدرت فرهنگی میان بازیگران متعدد و بی‌شماری است که در لایه‌های مختلف اجتماعی و در عرصه یکپارچه سیاره‌ی زمین به نقش‌آفرینی پرداخته و در تعامل دائمی با یکدیگر به سر می‌برند (حیدری، ۱۳۸۴: ۹۳). فضای جریان‌ها تأثیر مهمی بر پررنگ‌تر شدن الگوی تعاملی ارتباطات (قدرت روابط) نسبت به روابط قدرت در ساختار ژئوپلیتیک داشته است؛ از اینرو در شکل‌گیری شبکه ژئوکالچر منطقه‌ای و با پررنگ‌تر شدن الگوی تعاملی در روابط ژئوپلیتیک، ظرفیت‌های فرهنگی گسترده‌های جغرافیایی مجاور و نزدیک وارد حوزه‌ی ژئوکالچر می‌شوند. دولت-ملت‌های واقع در قلمروهای فرهنگی که با پیوستگی‌های جغرافیایی در یک فرآیند تاریخی شکل گرفته‌اند، با بازیابی قربانیت‌ها و مشترکات فرهنگی-تمدنی در علقه‌های هویتی مشترک، مسیر توسعه و همگرایی در منطقه‌ای شدن را پیش‌روی خواهند داشت.

درک هویت جمعی منطقه پایدارترین عنصر بنیادی حیات فرهنگی و تاریخی آن منطقه است. سرزمین، فرهنگ و گذشته‌ی تاریخی مشترک از عوامل بنیادی برای افزایش حس فرهنگ مشترک و هویت مشترک است (زارعی، ۱۳۹۷: ۳۴). هویت هر مکان، از سه عامل تشکیل شده است: ۱. عوامل مشخص طبیعی و نمود ظاهری آن ۲. فعالیت‌های مشاهده‌پذیر و کارکردها ۳. مفاهیم یا نمادها (افضلی و همکاران، ۱۴۰۱: ۷۶). با توسعه ظرفیت ارزش‌های جغرافیایی فرهنگی می‌توان به تکوین هویت منطقه‌ای کمک کرد. ایجاد حس تعلق فرهنگی مکانی به پیوندی محکم و تأثیرگذار میان افراد و گروه‌های انسانی با فضای جغرافیایی اشاره می‌کند که در طول زمان به تعمیق ارتباط و یکپارچگی افراد و گروه‌های انسانی با فضای جغرافیایی منجر می‌شود (ولیتلی‌زاده، ۱۳۹۹: ۸۲). به عبارتی هویت با پدیده‌های عینی جغرافیایی در تعامل دوسویه و دائمی است. مکان نمایانگر یک منبع گفتمانی کلیدی در شکل‌گیری هویت است (Larson & piterson: 258).

سازه‌ی ژئواکونومیک؛ توسعه و همگرایی

اگر مهم‌ترین ویژگی منطقه‌گرایی معاصر را توسعه‌ی اقتصادی (به‌عنوان وسیله و یا هدف) در نظر آوریم، ابتکارات منطقه‌ای با محوریت ژئواکونومیک و ورود عوامل پیشرفته‌ی اقتصادی، ارزش‌های جغرافیایی اقتصادی پایه‌ای کشورها را از قبیل

منابع و معادن، موقعیت مواصلاتی در تبادلات انرژی و حمل و نقل را با تعریف در وابستگی متقابل، به ظرفیت‌های توسعه و همگرایی منطقه‌ای ارتقاء می‌بخشند. با محوریت اقتصاد در جهانی شدن و توسعه‌ی منطقه‌ای، رژیم‌های بین‌المللی، همکاری سازمانی در ترتیبات مالی و تجاری را مقید به اقتصاد سیاسی بین‌الملل می‌کنند؛ به‌نحویکه همگرایی اقتصادی نقشی برتر، عینی‌تر، نظارت‌پذیرتر و قابل کنترل‌تر در شاکله‌ی تعاملات شبکه‌ی جهانی و نظم‌سازی‌های منطقه‌ای دارد. در حقیقت در اقتصاد شبکه‌ای با ویژگی ذاتی گسترش فراملی و مکانی سرمایه‌داری و فضای جریان‌ها، بنگاه‌ها و مؤسسات بزرگ جهانی همسو با رژیم‌های بین‌المللی و در چهارچوب نهادگرایی نئولیبرال و ثبات هژمونی (تلفیق لیبرالیسم و واقع‌گرایی یا واقع‌گرایی تعدیل‌یافته) نقشی همچنان مهم در سازوکار توسعه و همگرایی منطقه‌ای برعهده دارند. با وجود رابطه‌ی معنادار میان توسعه اقتصادی با سرمایه‌گذاری‌های علمی و تحقیقاتی، اقتصاد شبکه‌ای نقش مهمی در وابستگی متقابل کشورهای توسعه‌یافته به سرمایه‌گذاری، و جذب آن توسط کشورهای سرمایه‌پذیر بازی می‌کند؛ از اینرو با درآمیختگی جهانی شدن با اقتصاد سیاسی بین‌الملل، اقتصاد شبکه‌ای در پیوند با سازه‌ی ژئوپلیتیک شبکه‌ای منطقه می‌تواند با تکیه بر توسعه‌ی تجارت جهانی و همگرایی متضمن آن، موضوعات مختلف اقتصاد و سیاست بین‌الملل را در تقارن توسعه و همگرایی تبیین کند.

اقتصاد شبکه‌ای نظام اقتصادی مبتنی بر تکنولوژی دیجیتال در تسهیل ارتباطات جهانی است که ضمن گسترش و توزیع عوامل اقتصادی، بخش‌ها و تقسیمات درونی سازمانها و بنگاه‌های بزرگ چند-فراملیتی را به هم پیوند می‌دهد؛ شکل جدیدی از دگرگونی فرایندهای اقتصادی در قالب زنجیره ارزش جهانی و چند وجهی بودن آن در اقتصاد بین‌الملل است. اقتصاد جدید اقتصادی است که نشانه‌اش رشد جامعه اطلاعاتی، رشد شبکه‌ها و یک اقتصاد شبکه‌ای وابسته به ارتباطات جهانی است (کاستلز، ۱۳۸۰: ۲۱). در چارچوب فضای جریان‌ها هر گره‌ای بخشی از فرآیند تولید را در شبکه بر عهده دارد این گره‌ها که قسمت مهمی از معماری اقتصاد جهان را که بعد از بحران دهه ۱۹۷۰ در جهان ظهور کرد، شکل داده‌اند، به‌عنوان شهر جهانی نشان داده می‌شوند (قورچی، ۱۳۹۱: ۶۵). امروزه نیروهای اقتصاد جهانی مانند شرکت‌های چندملیتی و بازار سرمایه‌ای به‌عنوان منابع اقتصادی اهمیت روزافزونی پیدا کرده‌اند (یزدان‌پناه درو، ۱۳۹۳: ۲۹). مزایای اقتصاد شبکه‌ای از جمله در: تمرکززدایی، فراوانی، بازده صعودی، رایگان‌سازی و تقویت رابطه، موفقیت در توسعه تجارت مبتنی بر رقابت آزاد یا مزیت رقابتی (نوآوری و انعطاف‌پذیری) را معطوف به خود ساخته است، به نحویکه تجارت جهانی و جریان سرمایه را در قالب زنجیره تأمین و ارزش جهانی، ناظر بر مزیت رقابتی شکل بخشیده است. برتری میزان تجارت جهانی نسبت به تولید جهانی اهمیت زنجیره ارزش جهانی مبتنی بر مزیت رقابتی را در تولید ثروت و انباشت سرمایه نشان می‌دهد؛ به نحویکه کشوری چون امارات با سرمایه‌گذاری در بنادر خود، مزیت نسبی مکانی خود به مزیت رقابتی را از طریق تجارت (بویژه صادرات مجدد) ارتقاء داده و با نقش گره‌گاهی شهر بندر دبی سهم بیشتری از زنجیره جهانی ارزش را در مقایسه با همسایگان در اقتصاد شبکه‌ای جهانی کسب کرده است.

ج) سازه‌ی ژئوپلیتیک؛ توسعه و همگرایی

سازه‌ی ژئوپلیتیک در وجه مفهومی خاص خود در سیاست قدرت به‌ویژه با تحولات نظام جهانی، می‌تواند معادلات رقابت قدرت را در چهارچوب نظم‌سازی‌های منطقه‌ای تحلیل کند. منطقه‌گرایی و شتاب ایجاد مناطق به‌ویژه با ابتکارات کلان منطقه‌ای متمرکز بر اتصال زیرساخت‌های دیجیتال و کریدورها، نوعی از ساختاربندی شبکه‌ای نظم نوین جهانی را بر محور توسعه و همگرایی با پیوند میان بازیگران جدید و ترابرد (اندرکنش و هم‌پوشانی) حوزه‌های اقتصادی، فرهنگی و سیاسی ایجاد می‌کند. هر ابتکار منطقه‌ای کلان در عین چهارچوب سازمانی خود، بواسطه‌ی نقش متغیرهای سرمایه‌گذاری جهانی و رژیم‌های بین‌المللی که با منطق نظم نئولیبرالی نهادگرا و ثبات هژمونی هدایت می‌شود، از بستر جهانی اقتصاد و روابط بین‌الملل جدا نیست. از اینرو سیاست خارجی کشورهای در حال توسعه برای نقش‌یابی در نظم نوین منطقه‌ای گرایش به

پویش هم‌افزا کننده‌ی در شبکه‌ی منطقه‌ای به‌عنوان حلقه‌ای برای اتصال با نظم شبکه‌ای اقتصادمحور جهانی دارند. در حقیقت رژیم‌های بین‌المللی به‌عنوان متغیر واسطه‌ای میان دولت و بازار عمل می‌کنند. وابستگی متقابل اقتصادی در سیاست جهان و رفتار دولت‌ها اثر می‌گذارد، اما اقدامات حکومت‌ها نیز در الگوی وابستگی متقابل تأثیر می‌گذارد. رژیم‌های بین‌المللی اقتصادی در چهارچوب اقتصاد سیاسی بین‌الملل عمل می‌کنند. رژیم‌های بین‌المللی به فراهم کردن چهارچوب سیاسی کمک می‌کنند (عزیزی و حاجی یوسفی، ۱۳۹۹: ۳۴۰)؛ به‌طوریکه در آن فرآیندهای اقتصادی بین‌المللی مانند زنجیره ارزش جهانی اتفاق می‌افتد که با نقشی حیاتی در جهانی شدن توسعه، افزایش ظرفیت همگرایی و تعاملات کشورها را به‌دنبال دارد. پاراگ خانادر کتاب کانکتوگرافی با اهمیتی خاصی که به انواع جریان‌ها و اتصالات جغرافیایی در سیستم جهانی نسبت به مرزهای سیاسی در نقشه‌ی جغرافیایی می‌دهد، رقابت کشورها و کنشگران جدید نظیر شهرها، شرکت‌ها و جوامع مختلف را بر سر گره‌گاه‌ها و شریان‌های اتصال می‌داند؛ در عین حال این رقابت و وابستگی متقابل را به بازی طناب‌کشی در قرن بیست و یکم تعبیر می‌کند: «طناب‌کشی جایی است که ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک در کنار هم قرار می‌گیرند. در حالی که جنگ بر سر زنجیره تامین در حال افزایش است، جنگ بین دولت‌ها کاهش می‌یابد» (Khanna, 2016: 102).

روشی پژوهشی

این پژوهش از نظر روش‌شناسی توصیفی-تحلیلی است. با توجه به بسط مؤلفه‌ی توسعه و همگرایی در نظم نوین منطقه‌ای و با ارائه‌ی راهکارهای پیشنهادی سعی بر آن بوده که از نظر ماهیت توسعه‌ای-کاربردی باشد؛ به‌طوریکه با بهره‌مندی از رویکرد مطالعاتی اصلی (الگوواره‌ی ژئوپلیتیک شبکه‌ای در نظم نوین منطقه‌ای) و نسبت آن موضوعات دیگر سازنده‌ی این پژوهش (ژئوکالچر، ژئواکونومی و ژئوپلیتیک)، به چگونگی وضعیت، سازوکار و امکان تحقق هدف اصلی پرداخته شود. منابع این پژوهش اسنادی-کتابخانه‌ای و با مطالعه کتب، مقالات، ر ساله‌ها و منابع اینترنتی است. در این مقاله با استفاده از «استعاره»ی نظم شبکه‌ای در ژئوپلیتیک به روند جهانی-منطقه‌ای شدن معاصر و پویش متقابل توسعه و همگرایی در شبکه‌ی متداخل آسیای مرکزی-ایران پرداخته می‌شود.

یکی از مفروضات شبه پارادایم ژئوپلیتیک شبکه‌ای که در تحلیل سازوکار ارتقای توسعه و همگرایی در نظم نوین منطقه‌ی آسیای مرکزی-ایران به کار می‌آید، شبکه‌های متداخل (سازه‌های شبکه) است. شبکه‌ها سازه‌های فیزیکی هستند که اجزای آنها از طریق ارتباطات و الگوهای ارتباطی شکل گرفته و مرزبندی‌هایشان بر اساس چنین ارتباطاتی حاصل می‌گردد. از منظر شبکه‌ای فضا مفهومی سیال بوده و به همین جهت دینامیک خاصی به سیستم‌ها و شبکه‌ها خواهد بخشید. تنوع ارتباطی واحدها و گره‌ها، و هم زمانی ارتباطات و تداخل مرزبندی آنها، سبب شکل‌گیری شبکه‌های مختلف اما متداخل می‌شود (قاسمی و لطفیان اکبرآبادی، ۱۳۹۲: ۹۷). از این منظر شبکه‌های منطقه‌ای و جهانی از ترکیب سه شبکه‌ی متمایز با چرخه‌ی قدرت خود؛ ژئوپلیتیک (قدرت نظامی)، ژئواکونومیک (قدرت اقتصادی) و ژئوکالچرال (قدرت هویتی، فرهنگی و شناختی) با اصول و مبانی متفاوت به‌وجود می‌آیند. هر کدام از این شبکه‌ها نیز دارای مرزبندی خاص خود است، اما به دلیل پیوند ارتباطی با یکدیگر تداخل خواهند داشت (قاسمی و لطفیان اکبرآبادی، ۱۳۹۲: ۹۹-۹۸).

هر منطقه دارای هویت خاصی است که متمایز با دیگری است. جغرافیا عنصر اساسی در تعریف اکثر دیدگاه‌ها است. اما در حال حاضر روندهای تحول در جهانی شدن معاصر و «ارتباطات محوری» در سیستم بین‌الملل، شکل‌گیری سازه‌های منطقه‌ای را متأثر از خود ساخته است؛ به‌طوریکه می‌توان از منظر الگوی شبکه‌ای و در چهارچوبی قاعده‌مند سازوکار نظم نوین منطقه‌ای را تبیین کرد. شبکه ارتباط بین مجموعه یا مجموعه‌هایی از گره‌ها را با مجموعه با مجموعه‌های دیگر مورد مطالعه قرار می‌دهد؛ بر اساس این اصل، شبکه منطقه‌ای خود متشکل از خوشه‌های متمایز می‌باشد (قاسمی، ۱۳۹۰: ۱۴۷).

برای نمونه خاورمیانه به عنوان شبکه‌ی منطقه‌ای از خوشه‌های متمایزی تشکیل شده که نوع رابطه‌ی این سازه‌ها، گونه‌بندی خاصی به آن بخشیده است (عباسی، ۱۳۹۳: ۱۵۴).

محدوده‌ی مورد مطالعه

آسیای مرکزی یک پهنه‌ی جغرافیایی بسته با ۴ میلیون کیلومتر مربع مساحت، متشکل از پنج کشور قزاقستان، ازبکستان، ترکمنستان، تاجیکستان و قرقیزستان با جمعیت نزدیک به ۸۰ میلیون نفر است. با توجه به نرخ رشد جمعیت پیش‌بینی می‌شود که جمعیت این منطقه به بیش از ۹۵ میلیون نفر در سال ۲۰۵۰ برسد. این منطقه طبیعی محصور در خشکی به لحاظ عدم دسترسی بی‌واسطه به آب‌های آزاد، در عین حال یک منطقه ژئوپلیتیکی است؛ بدین‌سان که ارزش‌های فضای جغرافیایی منطقه به شکلی است که مورد نیاز متقابل کشورهای واقع در آن است. به نظر می‌رسد این منطقه همراه با موقعیت استراتژیک نزد کشورهای همسایه و نزدیک از جمله به دلیل سازه‌های انسانی، فضای دسترسی، منابع فسیلی و معدنی، و با ورود عملی بازیگرانی استراتژیک بویژه چین از طریق ابتکار منطقه‌ای یک کمربند-راه، ویژگی‌های کاملی از یک سازه در ساختار ژئوپلیتیکی منطقه‌ای را پدیدار سازد.

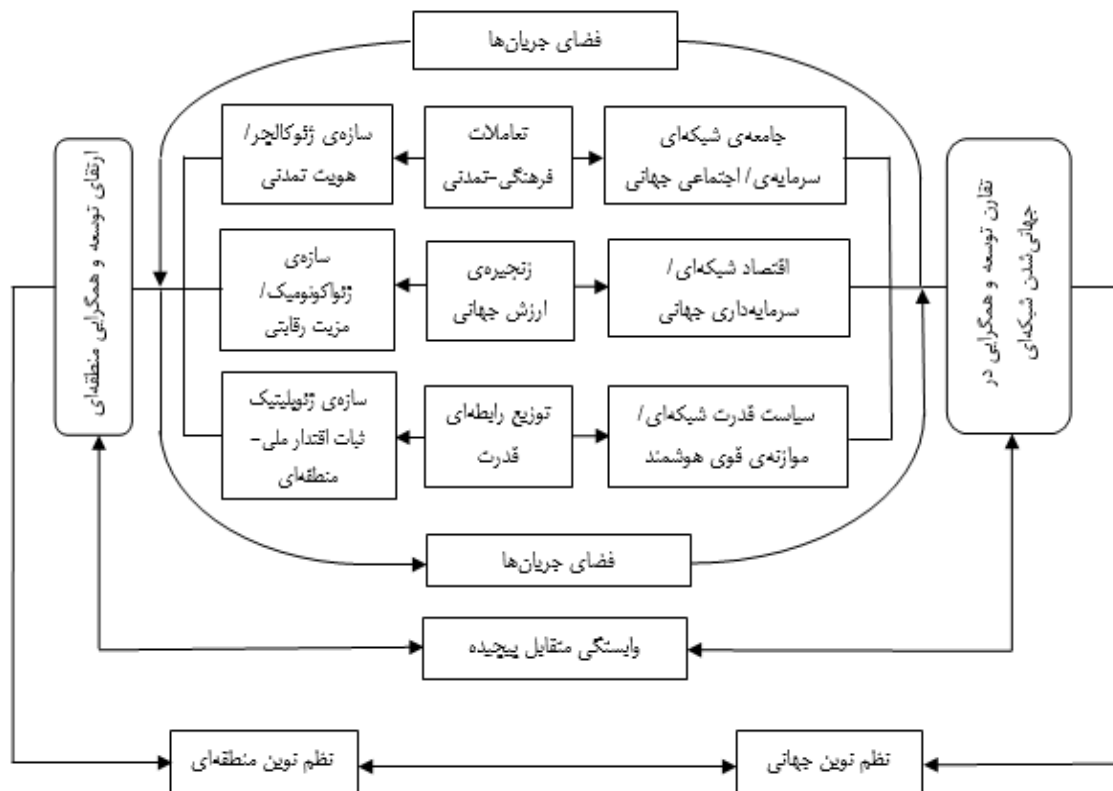
جمهوری‌های آسیای مرکزی با در اختیار داشتن منابع عظیم نفت و گاز، زغال سنگ، منابع متعدد معدنی و ظرفیت‌های مختلف کشاورزی از اهمیت جهانی برخوردار هستند. قزاقستان نهمین کشور از نظر وسعت و بزرگترین کشور محصور در خشکی است. کشورهای آسیای مرکزی در عین عدم دسترسی دریایی به آب‌های آزاد جهانی از نظر موقعیت جغرافیایی ویژگی‌های متمایزی دارند. هیچکدام از چهار همسایه‌ی ازبکستان به آب‌های آزاد دسترسی ندارند، با این حال ارتباط دهنده‌ی زمینی مناسبی برای همسایگان خود است. ترکمنستان و قزاقستان از طریق بنادر خود در دریای خزر و اتصال کانال ولگا به رود دن و دریای سیاه به آب‌های آزاد دسترسی محدود در تجارت دریایی با تناژ پایین و در وابستگی به روسیه دارند. از نظر منابع فسیلی نفت و گاز با اهمیت در تولید جهانی، به ترتیب قزاقستان و ترکمنستان و سپس ازبکستان با منابع کمتری از گاز و نفت قرار دارند. اقتصاد قزاقستان با 261 میلیارد دلار تولید ناخالص داخلی بیشتر از جمع آن در چهار کشور دیگر در آسیای مرکزی است (Worldbank.org: 2022). در بخش کشاورزی و غلات در ردیف ۱۰ کشور صادر کننده‌ی گندم و جو قرار دارد. صاحب دومین منابع بزرگ در اورانیوم، کروم، روی و سرب و سومین در منگنز، چهارمین در مس و در مورد زغال سنگ، آهن و طلا نیز در بین ۱۰ کشور اول دنیا قرار می‌گیرد (سرمست، ۱۳۹۸: ۱۵۵). ازبکستان یکی از تولید کنندگان و صادر کنندگان عمده‌ی پنبه در جهان، همچنین دارنده‌ی معادن طلا است. دو کشور کوهستانی قرقیزستان و تاجیکستان از نظر هیدروپلیتیکی نسبت به کشورهای ازبکستان، قزاقستان و ترکمنستان موقعیت فرادست دارند (مختاری هشی و عبدی، ۱۳۹۸: ۱۱) در مجموع ۹۰ درصد از آب‌های حومه آرال از کشورهای تاجیکستان (با سهم بیشتر) و قرقیزستان سرچشمه می‌گیرد که این حجم آب تقریباً شامل ۸۰ درصد از آب‌های قابل دسترس در آسیای مرکزی است (مختاری هشی و عبدی، ۱۳۹۸: ۱۰۰؛ فروغی ۱۳۸۲: ۱۶۹).

جدول: اطلاعات و داده‌های عمومی جمعیت و اقتصاد آسیای مرکزی به تفکیک کشور										
داده‌های اقتصادی (۲۰۲۳)			وسعت و جمعیت (۲۰۲۱)							آسیای مرکزی
نرخ بیکاری	نرخ رشد	سرانه تولید ناخالص داخلی	تولید ناخالص (میلیارد دلار)	تراکم جمعیت	نرخ رشد جمعیت	درصد	جمعیت	درصد	وسعت	
۴,۸	۵,۱	۱۳۱۳۷	۲۶۱,۴۲	۷	۱,۳	۲۴,۹	۱۹۱۹۱۳۵۶	۶۸,۰	۲۷۲۴۹۰۰	قزاقستان
۴,۵	۵,۷	۲۴۹۶	۹۰,۸۹	۷۸	۲	۴۵,۴	۳۴۹۱۵۱۰۰	۱۱,۲	۴۴۸۹۲۴	ازبکستان
۴,۱	۶,۳	۹۱۹۱	۵۹,۸۹	۱۳	۱,۵	۸,۲	۶,۳۴۱,۸۵۵	۱۲,۲	۴۸۸۱۰۰	ترکمنستان
۷	۸,۳	۱۱۸۹	۱۲,۰۶	۶۸	۲,۱	۱۲,۷	۹,۷۵۰,۰۶۴	۳,۶	۱۴۳۱۰۰	تاجیکستان

۴	۶,۲	۱۹۷۰	۱۳,۹۹	۳۴	۲,۹	۸,۸	۶,۷۷۳,۴۰۰	۵,۰	۱۹۹۹۵۰	قرقیزستان
*	*	*	۴۳۸,۲۵	۱۹	*	۱۰۰	۷۶۹۷۱۷۷۵	۱۰۰	۴۰۰۴۹۷۴	جمع

منبع: با پردازش از بانک جهانی (https://data.worldbank.org/country).

بنابر آنچه که گفته شد آسیای مرکزی یک منطقه با تعریف در بستر جغرافیایی است. ایران نیز به‌عنوان یکی از کشورهای پیرامون، هرچند در این موقع جغرافیایی تعریف نمی‌شود، اما به دلیل پیوستگی بری و مجاورت با دوکشور ترکمنستان و قزاقستان در حوزه‌ی دریای خزر و با مسافت کمتری نسبت به روسیه، جزئی طبیعی از این منطقه است؛ علاوه‌بر این تقارن جغرافیایی، کشورهای آسیای مرکزی با ویژگی جغرافیایی مشترک عدم دسترسی به آب‌های آزاد به ایران به‌عنوان مناسبترین گزینه وابستگی ژئوپلیتیکی دارند؛ البته ایران نیز به این منطقه در دسترسی به خاور دور و تقویت ژرفای ژئوپلیتیک خود نیاز متقابل دارد. از نظر جغرافیای انسانی نیز آسیای مرکزی و ایران با قرار گرفتن در قلمرو تمدنی مشترک، یک حوزه‌ی جغرافیایی فرهنگی را شکل بخشیده‌اند؛ به‌نحویکه با این تجانس‌های ساختاری بستری برای ایجاد یک منطقه یا کانون همگرایی با کارکردهای امروزی منطقه‌گرایی را فراهم می‌سازند. با توجه به مؤلفه‌های الگوی جهانی شدن معاصر و ارزش‌های جغرافیایی فرهنگی-تمدنی، قابلیت‌های گسترش پیوندهای اقتصادی و موقعیت ژئوپلیتیک که شبکه‌ی متداخل آسیای مرکزی-ایران را در سازه‌های ژئوکالچر، ژئواکونومیک و ژئوپلیتیک را نشان می‌دهند، مدل مفهومی پژوهش طراحی و بر اساس آن به ارتقای ظرفیت‌های توسعه و همگرایی در این گستره‌ی جغرافیایی پرداخته می‌شود.

مدل مفهومی پژوهش: توسعه و همگرایی در جهانی-منطقه‌ای شدن شبکه‌ای

ترسیم: نگارندگان

توسعه و همگرایی در ژئوپلیتیک شبکه‌ای آسیای مرکزی-ایران

آسیای مرکزی یکی از حوزه‌های ژئوپلیتیک پیرامون ایران است که با موقعیت جغرافیایی، منابع و مجاورت با قطب‌های نوظهور قدرت، منابع انرژی و معدنی در استراتژی قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای اهمیت ژئوپلیتیک خود را پس از اتحاد شوروی نشان می‌دهد. در ازبکستان با روی کار آمدن میرضیایف در سال ۲۰۱۶ به ریاست جمهوری سرعت تعامل بین کشورهای منطقه به میزان قابل توجهی رشد کرده است (Cornell & Starr, 2018: 7). دلیل دیگر اینکه نزد رهبران این کشورها چشم انداز تجارت قاره‌ای که اروپا و آسیا را در سراسر منطقه به هم پیوند می‌دهد دیگر یک توهم نیست؛ بلکه به سرعت در حال تبدیل شدن به واقعیت است (Cornell & Starr, 2018: 8). آسیای مرکزی با قابلیت‌های توسعه‌ی تجارت منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای که سرمایه‌گذاری خارجی را تسهیل می‌کند، نیز در توسعه پیوندهای جدید و ایجاد شبکه‌های ارتباطی منطقه‌ای به شدت به وابستگی متقابل جهانی کمک خواهد کرد (Rakhimov, 2018: 12). امروزه به نظر می‌رسد که کشورهای این منطقه با تجربه‌ی بیش از سه دهه از منطقه‌گرایی سیاست خارجی توسعه‌گرا و متوازن خود را در اولویت تقویت روابط دو و چندجانبه‌ی منطقه‌ای پی‌ریزی می‌کنند. همگرایی، ازبکستان و قزاقستان به‌عنوان موتور محرکه اصلی برای ایجاد همکاری‌های مؤثر و ممانعت از تعمیق بحران‌ها (در نقش میانجی در مسائل منطقه‌ای) ظاهر شده‌اند. برای مثال، نقش میانجی‌گری که آستانه و تاشکند در جریان درگیری‌های بین قرقیزستان و تاجیکستان در آوریل ۲۰۲۱ اتخاذ کردند، گویای همین ویژگی است. در چنین نمونه‌هایی، شناخت کافی و اطمینان از هماهنگی و همکاری معین بین قدرت‌های درون منطقه‌ای، فرایندهای همگرایی را تسهیل کرده و از مداخله بازیگران برون منطقه‌ای جلوگیری می‌کند. این شرایط، حذف بسیاری از تهدیدها را نیز به‌خودی‌خود به همراه دارد (پایگاه مطالعات راهبردی شرق، ۱۴۰۲).

ایران و آسیای مرکزی با پیوستگی و همجواری، قرابت و تجانس‌های فرهنگی-تمدنی، برخوردار از ظرفیت‌های مشترک ژئوپلیتیک برای قرار گرفتن و تعریف در یک قلمروی جغرافیایی-منطقه‌ای می‌باشند؛ در حقیقت بستر جغرافیایی که ویژگی‌های مشترک و پیوند دهنده‌ی ایران و آسیای مرکزی در قلمرو فرهنگی-تمدنی بر آن شکل یافته‌است، مزیت‌ها و فرصت‌های متقابل بیشتری برای تعاملات گسترده و پایدار فرآیند منطقه‌گرایی طبیعی-ارگانیک، در چهارچوب جغرافیا و کالبد فضایی آن در الگوی شبکه‌ای فراهم می‌سازد. بیان این نکته ضروری است که هرچند در نظم نوین منطقه‌ای، جغرافیا (مرزهای سیاسی و فاصله) کم‌اهمیت‌تر از گذشته است، اما جغرافیا منحصر به بعد مسافت و نظام دولت-ملت نیست و همچنان می‌تواند بنیان بسیاری از روندهای توسعه و همگرایی را در خود داشته باشد. ارزشهای جغرافیایی ایران و آسیای مرکزی می‌توانند در کنار نیروهای مؤثر بر همکاری، همگرایی و ادغام به عوامل و واقعیت‌های ژئوپلیتیک مثبت در یک گروه‌بندی منطقه‌ای و در صورت دوام مطلوب آن به یک سازمان منطقه‌ای نقش یابند. از اینرو سازوکار توسعه و همگرایی در شبکه‌ی منطقه‌ای (نظم نوین منطقه‌ای) با در نظر گرفتن الگوی تعاملی روابط ژئوپلیتیک [و نه نفوذ ژئوپلیتیک] کشورهای آسیای مرکزی-ایران، و ارزش‌های جغرافیایی که زیرساخت‌های همگرایی منطقه‌ای را در این شبکه‌ی متداخل تشکیل می‌دهند، در سازه‌های متشکل خود و مطابق مدل مفهومی پژوهش تبیین می‌شود.

الف) سازه ژئوکالچر؛ ظرفیت‌های توسعه و همگرایی در شبکه‌ی منطقه‌ای آسیای مرکزی-ایران

در ژئوکالچر منطقه‌ای آسیای مرکزی-ایران بازیابی مستمر این قلمرو فرهنگی معطوف به محوریت تقارن توسعه و همگرایی است؛ چراکه در نظام اجتماعی جهانی معاصر یا به تعبیری جامعه‌ی شبکه‌ای الگوی روابط سیاسی، اقتصادی و بویژه در حوزه‌ی مناسبات فرهنگی مبتنی بر تعامل است؛ در حقیقت جامعه‌ی شبکه‌ای عرصه‌ای است مبتنی بر الگوی تعاملات این اجزای سه گانه که تاروپود نظام اجتماعی جهانی را شکل می‌دهند، پس مؤلفه‌های تقارن توسعه و همگرایی را واقعیت عملی می‌بخشد.

جامعه‌ی شبکه‌ای آسیای مرکزی-ایران

آسیای مرکزی-ایران جزئی بارز از قلمرو ایران فرهنگی است و اقوام و ملت‌های این منطقه می‌توانند به معنای واقعی بخشی از جامعه‌ی شبکه‌ای جهانی را تشکیل دهند. در جامعه‌ی شبکه‌ای نیروی فضای جهانی جریان‌ها اهمیت سرمایه‌ی اجتماعی در جامعه‌ی جهانی را فزونی می‌بخشد. سرمایه اجتماعی «ارتباطاتی»، افراد را با مبانی هویتی و هنجاری یکسان کنار یکدیگر جمع می‌کند و عملکرد «پل‌زننده»، افرادی با مبانی هویتی غیریکسان را به هم پیوند می‌دهد (Rouset, 2014: 38). فضای جریان‌ها و شبکه‌ای شدن که مکان‌های جغرافیایی را بدون تقریباً هیچ حصارى به صورت شبکه‌ای در هم تنیده به هم پیوند می‌دهد، الزاماً به معنای سلب فرصت بقاء در تکوین هویت‌های قومی، ملی و یا منطقه‌ای نیست؛ چراکه جوهره‌ی فضای جریان‌ها صرف نظر از نوع آن، در متن تعاملات اجتماعی جای دارد. جغرافیای فرهنگی یک ویژگی ممتاز از جامعه شبکه‌ای منطقه (کشورهای واقع در قلمرو فرهنگی-تمدنی) در آمیزش فرهنگ با مکان و خلق هویت مکانی دارد که سازه‌های ژئواکونومیک و ژئوپلیتیک از آن برخوردار نیستند. فرهنگ برساخته‌ای به نام هویت دارد که با مکان به شکل هویت مکانی پدیدار می‌شود؛ به طوریکه این ویژگی را نمی‌توان به ژئواکونومیک و ژئوپلیتیک نسبت داد. به این دلیل در ساختار ژئوکالچر جهانی موزاییک‌های فرهنگی ادامه‌دار خواهند بود؛ از اینرو که فرآیند جهانی جریان‌ها به طور پیش فرض به تضعیف آن نمی‌انجامد، نیز هویت مکانی تمدن محور در ترکیب با قدرت و در الگوی تعاملی روابط درون منطقه‌ای، همگرایی در ژئوکالچر شبکه‌ی منطقه‌ای را به شکل قاعده‌مندی نشان خواهد داد. هویت با مشخص کردن خود و دیگری در ترکیب با مفاهیم فضایی موجب وابستگی و پیوند فرد و گروه‌های اجتماعی در مقیاس‌های فضایی مختلف به قلمروهای جغرافیایی می‌شود (زه‌دی گهرپور و همکاران، ۱۳۹۶: ۲۹). بر این اساس در انسجام اجتماعی با نقش تشکلی فراملی و غیر رسمی مرتبط با هویت مکانی مانند گردشگری، نوع روابط در رو در رو در تعمیق شناخت و ایجاد همذات‌پنداری اهمیتی خاص دارد؛ اما با وجود این ظرفیت کم‌نظیر اشتراکات فرهنگی-تمدنی و نزدیکی جغرافیایی در توسعه‌ی مراودات فرهنگی، علمی و آموزشی، سطح مرادات علمی-فرهنگی و گردشگری میان ایران و کشورهای منطقه بسیار پایین و درصد کمی از در مقام مقایسه با کشورهای دیگر نشان می‌دهد. به رغم زمینه‌های فراوانی که برای توسعه‌ی گردشگری میان ایران و آسیای مرکزی وجود دارد. تعداد پروازهای مستقیم میان ایران فرودگاه‌های ایران با کشورهای آسیای مرکزی بسیار کم و تنها در مورد تاجیکستان به هفته‌ای دو پرواز به فرودگاه‌های تهران و یک پرواز به مشهد انجام می‌شود. جایگاه گردشگران ایرانی نیز در کشورهای آسیای مرکزی متفاوت است، به طور مثال ایرانی‌ها رتبه‌ی نخست بازدیدکنندگان خارجی از ترکمنستان را دارا هستند ولی در باره‌ی ازبکستان رتبه‌ی بیستم را به خود اختصاص داده‌اند. از سوی دیگر، در میان کشورهای آسیای مرکزی، ترکمنستان بالاترین میزان گردشگران را روانه‌ی ایران کرده که بیشتر به دلیل تجارت‌های مرزی و دیدار اقوام بوده است و پس از آن تاجیکستان قرار دارد و دیگر کشورهای آسیای مرکزی آمار چندان قابل توجهی از نظر آمار گردشگران ورودی به ایران ندارند (پایگاه مؤسسه‌ی مطالعات راهبردی شرق، ۱۴۰۳). رقم بسیار پایین تماس‌های مردمی آسیای مرکزی-ایران این حقیقت را نمایان می‌کند که توسعه‌ی ظرفیت‌های همگرایی اجتماعی با محوریت فرهنگ نیازمند ابتکارات منطقه‌ای و نهادسازی‌های مرتبط است که به شدت وابسته به سیاستگذاری متناسب با الزامات منطقه‌گرایی و توان انجام آن است. از اینرو لازمه‌ی ارتقای ظرفیت‌های همگرایی اجتماعی، توسعه ظرفیت‌های سیاسی، اقتصادی و با ابزار دیپلماسی عمومی است. در این ارتباط و ضرورت مشارکت کشورهای ایران و آسیای مرکزی در هم‌افزایی فرهنگی، نقش سیاست خارجی شبکه‌ای کشورهای منطقه، با فراهم کردن زمینه‌های ورود و تعامل بازیگران غیر دولتی و هویت‌های فراملی در محیط فراملی بویژه در این منطقه با داشته‌های متنوع فرهنگی و تمدنی مشترک به شدت در پارادایم‌های فرهنگی اهمیت می‌یابد. پارادایم‌های فرهنگی در منطقه‌گرایی معاصر ایران و آسیای مرکزی موجب تسهیل ارتباطات اجتماعی، ترویج همگونی ارزشی و در نتیجه تصویرسازی مثبت اقوام و ملت‌ها در این قلمرو ایران فرهنگی-تمدنی می‌شود.

کشورهای واقع در حوزه‌ی ایران-آسیای مرکزی در یک قلمرو جغرافیای فرهنگی بزرگتر «ایران فرهنگی» واقع‌اند که با جغرافیای پیوسته و سرگذشت مشترک تاریخی طولانی، ساختاری متجانس از قرابت‌ها و میراث متنوع، عناصر و بستر فرهنگی-تمدنی فرآیند طبیعی منطقه‌گرایی را شکل می‌دهند. لازمه‌ی گذار از یکسویه‌نگری به سمت تعقیب اهداف جمعی و مشترک، درک الزامات تغییرناپذیر در چارچوب همسایگی جغرافیایی است (کریمی‌پور و همکاران، ۱۳۹۸: ۳۱۸). ایران و جمهوری‌های آسیای مرکزی هر آنچه برای تشکیل یک جامعه بین‌الملل منطقه‌ای مورد نیاز است، در اختیار دارند (فاطمی‌نژاد و هاشمی، ۱۳۹۵: ۱۴۰)؛ به‌طوریکه از یک‌سو با تکیه بر زمینه‌ها و همگرایی‌های تاریخی (روابط گماین شافتی) و از سوی دیگر با طراحی روابط کارکردی (گزل شافتی) نوعی جامعه بین‌الملل منطقه‌ای را تشکیل دهند (فاطمی‌نژاد و هاشمی، ۱۳۹۵: ۱۲۳). شیوه گماین شافتی ریشه در تاریخ و تمدن مشترک دارد، اما شیوه گزل شافتی بر کارکرد که نتیجه همگرایی در حوزه‌ی اهداف مشترک است، تأکید می‌کند (فاطمی‌نژاد و هاشمی، ۱۳۹۵: ۱۲۷)؛ بویژه آنکه در الگوی شبکه‌ای با شتاب، تنوع، گسترش و پیوستگی کروی فضای جریان‌ها، تعامل در تداوم روابط کارکردی درون منطقه‌ای، جدا از سطح جهانی آن نیست.

هر کدام از عناصر تمدنی مشترک از جمله بناها، آیین‌ها، مشاهیر علم و ادب، آثار ادبی و نسخ خطی با ماندگاری در تاریخ و در بستر مکانی قلمرو جغرافیای فرهنگی گره خورده‌اند. حتی میراث‌های ناملموسی چون آیین باستانی نوروز با واقعیتی جهانی از دگرگونی طبیعت که بعد زمان و مکان را در هم می‌آمیزد، سازه‌های انسانی متکثری از اقوام و ملت‌ها را در خود جمع می‌آورد.

مشاهیر علمی و ادبی مشترک با بناهای آرامگاهی یا ابنیه‌های مرتبط مانند رصدخانه، فن و هنر معماری در بنای مساجد و آثار تاریخی، نیز سازه‌های قومی با داشتن دنباله‌های فضایی با مکان در جغرافیای این قلمرو فرهنگی پیوند خورده‌اند؛ بنابراین سازه‌ی تمدن و سازه‌ی مکان بویژه در این حوزه از قلمرو ایران فرهنگی از درهم‌تنیدگی مشهودی برخوردارند؛ حتی نسخ خطی موجود و پراکنده در کتابخانه‌های این منطقه تمدنی یادآور جغرافیای تاریخی مشترک است؛ به طوری که ۸۰ درصد کتاب‌های قدیم و نسخ خطی موجود در کتابخانه‌های کشورهای آسیای مرکزی به خط فارسی هستند (زرقانی و همکاران، ۱۳۹۹: ۴۱). از اینرو بستر جغرافیایی مکان‌های تاریخی-فرهنگی در مبادلات و مراودات فرهنگی آسیای مرکزی-ایران نقش مهمی در تکوین هویت منطقه‌ای آن به‌عهده دارند؛ چراکه می‌توانند همگرایی را برخوردار از ظرفیت‌های هم افزای محیط و فضا کنند. این سازه‌ها در محیط و فضایی مترتب بر کارکرد مورد انتظار، بویژه در ارتباطات اجتماعی رو در رو اهمیت دارند.

در حوزه‌ی آسیای مرکزی-ایران از یک قلمرو فرهنگی وسیع‌تر، عمده‌ی مشترکات و قرابت‌های فرهنگی-تمدنی به نوعی با مکان در کالبد (معماری) بنا و یا با محتوی ارزشی مکان، در مقیاسی بزرگتر در شهرهایی چون سمرقند، بخارا و یا خیره از سرزمین خوارزم (جغرافیای تاریخی مشترک) شکل یافته‌اند که هویت‌های مکانی متنوعی را برای ایجاد پیوندهای درون منطقه‌ای و تقویت همگرایی عرضه می‌دارند. این شهرها با نقش پارادایماتیک به نحو بارزی می‌توانند ظرفیت‌های همگرایی و نیروی هویت در ژئوکالچر آسیای مرکزی-ایران را افزایش دهند. سرمایه‌ی اجتماعی هنگامی غنی می‌شود که شبکه‌ای از احساس روابط اجتماعی متقابل به وجود آمده باشد (سلیمی و سجادی، ۱۳۹۵: ۱۵۸؛ Brabant, 2012: 5). از اینرو سرمایه‌های فرهنگی مشترک کشورهای ایران و آسیای مرکزی در روند افزایش تحرکات فضایی و تجارب مشترک اجتماعی مثبت می‌توانند به عناصر هویتی و پیوند ذهنی در مؤلفه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی مشترک این منطقه فرآوری شوند. در قلمرو فرهنگی-تمدنی ایران-آسیای مرکزی با بازنمایی ارزش‌های فرهنگی به سرمایه‌ی فرهنگی مشترک، در حقیقت ریشه‌های هویت اقوام و ملت‌های این منطقه با اعتبار عمومی نزد جوامع دیگر در صیوررت تکوین قرار می‌گیرند؛ بنابراین به سرمایه‌ی اجتماعی برای گسترش تعاملات منطقه‌ای-جهانی و هویت منطقه‌ای بازتولید می‌شوند.

گستره‌ی درازمدت تاریخ سرزمینی مشترک و ادامه پیوستگی از راه خشکی با ترکمنستان و همراه با قزاقستان در حوزه‌ی دریای خزر، جغرافیا را به‌عنوان بستر مکانی-فضایی قرابت‌های فرهنگی ایران و آسیای مرکزی پدیدار می‌سازد. از

اینرو مرکزیت «جغرافیایی» و «فرهنگی» ایران با هم‌پوشانی در این حوزه تمدنی مفهوم جغرافیای فرهنگی ایران و آسیای مرکزی را در خود آشکار می‌سازند. از نظر همگرایی فرهنگی-تمدنی میان ایران با کشورهای آسیای مرکزی، حتی صرف نظر از جمعیت کثیر تاجیک در شهرهای تاریخی سمرقند و بخارا، با توجه به مرکزیت فرهنگی ازبکستان در این منطقه، این کشور از جایگاه ممتازی در توسعه‌ی تعاملات هویتی برخوردار است. با توجه به این ویژگی و تجانس‌های ساختاری فرهنگی و تاریخی-تمدنی میان ایران و ازبکستان، گسترش روابط و مرادات فرهنگی-تمدنی در اشکال مختلف آن بویژه گردشگری تاریخی و فرهنگی گره‌گاه اصلی در شبکه‌ی ژئوکالچر آسیای مرکزی-ایران و دیپلماسی فرهنگی مترتب بر آن است.

ژئوکالچر آسیای مرکزی-ایران واجد ارزش‌هایی است که می‌تواند با نگرش مثبت مشترک به داشته‌ها و میراث فرهنگی در این قلمرو تاریخی-تمدنی به عوامل و بنیان‌های الگوی تعاملی در روابط ژئوپلیتیک کشورهای واقع در این منطقه فراوری شوند، به‌طوریکه مرزهای جغرافیای سیاسی نقش کمرنگ و ناپیداتری در تصورات جوامع این منطقه خواهند داشت. ارتقای ظرفیت‌های همگرایی و تعاملات فرهنگی ضمن اینکه ژئوپلیتیک فرهنگی کشورهای منطقه را در رقابت با جهانی شدن فرهنگی قوت می‌بخشد، تلاش قیم‌مآبانه و پدرخواندگی کشورهای دیگر بر منطقه را تضعیف می‌کند. با بیشتر شدن میزان مرادات و رفت و آمدهای متأثر از روند توسعه‌ی اقتصادی و با سیاستگذاری‌های منطقه‌ای متناسب در بهره‌بردن از این فرصت، ظرفیت‌های همگرایی فرهنگی ارتقاء یافته و در بازخورد هم‌افزا در تقویت تعاملات اقتصادی و سیاسی، ژئوپلیتیک فرهنگی این کشورها را در یک مجموعه‌ی منطقه‌ای شکل می‌دهد.

ب) سازی ژئوکالچر آسیای مرکزی؛ ظرفیت‌های توسعه و همگرایی در شبکه‌ی منطقه‌ای آسیای مرکزی-ایران

تجارت درون منطقه‌ای و ترکیب آن معیاری مهم برای ارزیابی میزان همگرایی در سامانه‌ی منطقه‌ای است. کشور چین بزرگترین شریک تجاری هر کدام از کشورهای آسیای مرکزی است و در مجموع نیز پس از چین کشورهای روسیه، ترکیه و کره جنوبی بالاترین سهم تجارت با آسیای مرکزی را دارند. پنج شریک اصلی تجاری ازبکستان در سال ۲۰۲۳ به ترتیب؛ چین، روسیه، ایتالیا، ترکیه و کره جنوبی و در مورد قزاقستان در سال ۲۰۲۲، روسیه، چین، ایتالیا، کره جنوبی و هلند می‌باشند (پایگاه اطلاع‌رسانی معاونت اقتصادی وزارت امور خارجه، ۱۴۰۳؛ به نقل از ITC). مهمترین جلوه‌ی اهمیت روزافزون زنجیره ارزش در اقتصاد جهانی امروز، نقش روزافزون کالاهای واسطه‌ای در تجارت جهانی است. آمار تجارت خارجی کشورهای آسیای مرکزی حکایت از سطح پایین تجارت میان کشورهای این منطقه و عمدتاً کالاهای کشاورزی و مواد اولیه را شامل می‌شود. تجارت ایران با منطقه‌ی آسیای مرکزی طی سال‌های اخیر با نوساناتی همراه بوده است. تجارت ایران با این منطقه در سال ۲۰۲۲، با افزایش ۸ درصدی نسبت به سال قبل به حدود ۱,۵ میلیارد دلار رسید. با این حال، سهم تجارت ایران با این منطقه از کل تجارت ایران همچنان بسیار کم است و تنها ۱ درصد از کل ارزش تجارت ایران را تشکیل می‌دهد (پایگاه اطاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران ۱۴۰۳؛ به نقل از: ITC).

با وجود سهم پایین آسیای مرکزی در تجارت جهانی کشورهای آسیای مرکزی روند تقویت تجارت درون منطقه‌ای در اولویت همکاری‌های منطقه‌ای قرار داده‌اند. از سال ۲۰۰۰، گردش مالی تجارت خارجی هفت برابر شده است. در سال ۲۰۲۲، ارزش تجارت خارجی محصولات کشورهای آسیای مرکزی نزدیک به ۱۹۰ میلیارد دلار بود. قزاقستان با ۸۰ درصد از حجم کل تجارت متقابل منطقه، قهرمان تجارت آسیای مرکزی است. تجارت درون منطقه‌ای بین سال‌های ۲۰۱۸ تا ۲۰۲۲ به میزان ۷۳,۴ درصد (از ۵,۸ دلار به ۱۰ میلیارد دلار) افزایش یافته است. ازبکستان بزرگترین شریک تجاری قزاقستان در آسیای مرکزی است و تجارت دوجانبه در سال ۲۰۲۲ به حدود ۵ میلیارد دلار می‌رسد (پایگاه اطلاع‌رسانی معاونت اقتصادی وزارت امور خارجه، ۱۴۰۳؛ به نقل از: THE ASTANA TIMES).

کشورهای آسیای مرکزی براساس دریافت رهیافت مشترک از همگرایی در ژئواکونومیک، منطقه‌گرایی میان خود را به شکل عملی واقعیت می‌بخشند؛ در این میان دو کشور مهم قزاقستان و ازبکستان پیشگام رفع موانع و اختلافات میان خود و دیگر کشورهای این منطقه می‌باشند. این دو با توجه به گرایش‌های مراکز ثقل قدرت و اقتصاد جهانی، برای تحکیم موقعیت حاکمیت ملی خود ارتقای ظرفیت‌های منطقه‌ی آسیای مرکزی را افزایش می‌دهند. در این خصوص تاشکند و آستانه در عین پایبندی به سیاست چندجانبه‌گرایی، تثبیت و بهینه‌سازی همگرایی درون منطقه‌ای (در گام دوم) را به‌عنوان الگوی راهبردی طراحی مناسبات منطقه‌ای خود برگزیده‌اند (پایگاه مطالعات راهبردی شرق، ۱۴۰۳). آسیای مرکزی به‌شدت نیازمند سرمایه‌گذاری‌های خارجی است که بدون اتخاذ سیاست‌های همسو، رشد و گسترش سطح ارتباطات، ثبات امنیت و توسعه به سختی و کندی امکانپذیر است. گسترش پیوندهای اقتصادی ملی علاوه بر ارتقای سطح تعاملات منطقه‌ای در حوزه‌های سیاسی و فرهنگی، و پیوند بیشتر آن‌ها با اقتصاد بازار آزاد جهانی، شبکه‌ای قوی از سازوکار وابستگی‌های متقابل را پدید می‌آورد؛ به‌نحویکه نیاز بلندمدت موسسات و شرکت‌های بین‌المللی، نیز اطمینان به بازدهی سرمایه‌گذاری، تداوم تعاملات در نظم ژئواکونومیک این منطقه را می‌توان انتظار داشت. توسعه‌ی زیرساخت‌های ارتباطاتی و وابستگی متقابل در آن، مؤلفه‌ای است که تبادلات و پیوندهای آسیای مرکزی با اقتصاد بین‌المللی و فراهم می‌کند، موضوعی که ناظر بر آن بر توجه این کشورها به ابتکارات منطقه‌ای با محوریت کریدورهای ترانزیتی و اقتصادی را مضاعف می‌کند. ایران و آسیای مرکزی از ظرفیت‌های لازم برای هم‌تکمیلی‌ها و افزایش رقابت‌پذیری اقتصادی منطقه‌ای برخوردارند؛ به‌نحویکه با رفع موانع تحریمی و سیاست خارجی توسعه‌گرا، این کشور با توجه به پیوستگی‌های جغرافیایی، وابستگی‌های ژئوپلیتیک و تجانس‌های فرهنگی-تمدنی جایگاه ناگسستنی در نظم ژئواکونومیک آسیای مرکزی داشته باشد.

اقتصاد شبکه‌ای و ژئواکونومی آسیای مرکزی-ایران

توسعه و همگرایی تجارت محور منطقه‌ای از ثبات هژمونی و رژیم‌های بین‌المللی جدا نیستند؛ پس ایجاد منطقه و منطقه‌گرایی در عصر ژئواکونومی برای کشورها یک ضرورت جهت ادامه حیات تلقی می‌شود (عباسی پور نظام آباد، ۱۳۹۷: ۵۲). کشورهای موفق در توسعه‌ی اقتصادی، وابستگی متقابل ناظر بر ایجاد مزیت رقابتی شبکه منطقه‌ای را گسترش و تعمیق می‌بخشند؛ به‌نحویکه ژئواکونومیک شبکه منطقه‌ای را با الگوی روابط تعاملی درونی تقویت، و در رقابت با بیرون منطقه توازن و تعادل در نظم ژئوپلیتیک میان مناطق را مصداق می‌بخشند.

ارزشهای جغرافیایی اقتصادی ایران-آسیای مرکزی در وجود و توزیع نابرابر منابع نفت و گاز در منطقه با اهمیت جهانی و منابع آبی با نیازهای منطقه‌ای تولید کشاورزی، انرژی و مزیت موقعیت جغرافیایی (مکانی گذرگاهی-دسترسی) متقابل، ظرفیت‌های مهمی از همگرایی در ابتکارات منطقه‌ای توسعه‌محور به‌شمار می‌آیند؛ به‌نحویکه با ایجاد وابستگی متقابل کشورها به مزیت‌های یکدیگر در نقش واقعیت‌های ژئوپلیتیک پیوند دهنده، اشتراکات راهبردی ژئوپلیتیک در منطقه را به دنبال داشته باشند؛ هرچند کشورهای منطقه از توان لازم در ابتکارات منطقه‌ای کلان برخوردار نیستند و ایجاد زیرساخت‌های کریدوری مواصلاتی و اقتصادی منوط به ورود قدرت‌های بزرگ در این موضوع است، می‌توانند ظرفیت‌های همگرایی را با سیاستگذاری‌های همسو و همسود برای تعمیق پیوندهای اقتصادی مطابق با منافع خود ارتقاء بخشند. ایجاد حلقه‌های منطقه‌ای زنجیره تأمین و ارزش جهانی با ابتکار کشورهای منطقه و با جلب مشارکت رقابتی کشورها و قدرت‌های فرامنطقه‌ای دیگر می‌تواند به انسجام ساختاری در چهارچوب ادغام اقتصادی منطقه با کنشگری بیشتر کشورهای واقع در آن بیانجامد. حلقه‌های منطقه‌ای ارزش افزوده منحصر به کارخانه و تولیدات صنعتی نیست؛ بلکه حلقه‌های مختلفی از جمله مراکز دانشگاهی و پارک‌های علم و فناوری منطبق با ظرفیتها و نیازهای منطقه مانند نفت و گاز، فرآوری منابع معدنی، منابع آبی و هیدرولوژی، مناطق آزاد صنعتی- تجاری مشترک را شامل می‌شوند. این حلقه‌های زنجیره ارزش منطقه‌ای در فرآیند تولید رقابتی نقش مهمی در ارتقای پیچیدگی اقتصادی منطقه خواهند داشت؛ چراکه ظرفیت‌های اقتصادی منطقه آنقدر متنوع است که با ایجاد حلقه‌های زنجیره ارزش (علمی، مدیریتی، تولیدی، تجاری و...) تولیدات منطقه در این زنجیره یا حلقه‌ی زنجیره ارزش جهانی از پیچیدگی و توان بالای رقابتی برخوردار شوند. شکل‌گیری سازه‌ی ژئواکونومیک در نظم

منطقه‌ای آسیای مرکزی-ایران به شدت مبتنی بر رهیافت فهم مشترک این کشورها در اتخاذ سیاست‌های هم‌سو در سازوکار وابستگی‌های متقابل است.

مزیت رقابتی و شبکه‌ی ژئواکونومیک آسیای مرکزی-ایران

ایجاد فضایی از پیوندهای اقتصادی در آسیای مرکزی-ایران منوط به نوسازی اقتصادی و استفاده از فرصت‌های جهانی تقارن توسعه و همگرایی، با شناخت و همسویی با قواعد ساختاری (جهانشمول) آن است. ناظر بر اقتصاد شبکه‌ای، آسیای مرکزی-ایران برخوردار از ظرفیت‌های متنوع برای ادغام اقتصادی برخوردارند که با هم‌تکمیلی در فرآیند ارزش افزوده منطقه‌ای، یک حلقه‌ی زنجیره ارزش منطقه‌ای را ایجاد کنند. با وجود کم‌رنگ شدن فاصله در برون‌سپاری و دورسپاری هنوز موقعیت جغرافیایی در سیاست‌گذاری‌های صنعتی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. از منظر ریچارد بالدوین، منطقه‌ای شدن زنجیره‌ی ارزش، موقعیت ژئواکونومیک کشورها را بازتعریف نموده است (شریعتی‌نیا، ۱۳۹۵: ۹۲). کشورهای آسیای مرکزی واقف بر این امر و توجه به مزیت‌های نسبی در محیط همسایگی خود، بی‌تردید از ورود کشورهای همسایه در منطقه‌گرایی اقتصادی استقبال می‌کنند. صرف نظر از موانع و مشکلات و به‌طور بالقوه، بهره‌مندی کشورهای آسیای مرکزی و ایران از مزیت‌های نسبی همسایگی خود می‌تواند به یکپارچگی اقتصادی این کشورها و تشکیل یک خوشه‌ی صنعتی مهم از آن‌ها در زنجیره‌ی منطقه‌ای ارزش منجر شود. با وجود این منطقه‌ای شدن زنجیره‌ی ارزش به معنای جدایی از مؤلفه‌های زنجیره‌ی ارزش جهانی نیست؛ بنابراین شکل‌گیری منطقه‌ای زنجیره‌ی ارزش نیازمند ورود سرمایه‌داری جهانی، دسترسی به رژیم‌های بین‌المللی و زیرساخت‌های ارتباطی است. در اقتصاد شبکه‌ای «گره‌گاه»‌ها در شکل و کارکرد مناطق آزاد تجاری-صنعتی و شهرهای بندری، زنجیره‌ی منطقه‌ای ارزش (حتی در مقیاس خوشه‌ای آن) را واقعیت می‌بخشند؛ در این میان گره‌گاه دسترسی در جایگاه بنادر اقیانوسی توان رقابت‌پذیری و جانمایی مؤثر در بافتار اقتصاد شبکه‌ای برای آسیای مرکزی-ایران را امکان‌پذیر می‌سازد.

با وجود عوامل پایه‌ی اقتصادی؛ منابع فسیلی نفت و گاز، معادن غنی بویژه در فلزات قیمتی و استراتژیک، تولیدات کشاورزی با ظرفیت بالای تولید و اهمیت جهانی، نیروی کار جوان با ورود عوامل پیشرفته‌ی اقتصادی از طریق سرمایه‌گذاری‌های بین‌المللی به تدریج در زنجیره‌ی ارزش جهانی اهمیت یافته و موقعیت خود را در بافتار اقتصاد شبکه‌ای ارتقاء می‌بخشد. در عین حال پراکنش این ظرفیت‌ها؛ وجود عمده‌ی منابع آبی منطقه در دو کشور تاجیکستان و قرقیزستان، وجود منابع انرژی‌های فسیلی در قزاقستان، ترکمنستان و ازبکستان، و موقعیت جغرافیایی دسترسی متقابل به شکلی است که می‌تواند در هم‌تکمیلی‌های اقتصادی، فرصت ادغام و شبکه‌ی اقتصادی منطقه‌ای را برای این کشورها فراهم آورد. ایران نیز برخوردار از ظرفیت‌های مهمی برای ادغام در اقتصاد این منطقه است. ضمن ادعان به فقدان شرکت‌های بزرگ بین‌المللی ایرانی، موانع تحریمی و کمبود سرمایه، نمی‌توان از ظرفیت‌های گسترش پیوندهای اقتصادی با آسیای مرکزی و با فراهم آوردن مشارکت در کنسرسیوم‌ها و سرمایه‌گذاری‌های کوچکتر در قراردادهای جوینت چشم‌پوشی کرد. ظرفیت‌های مهم ایران و آسیای مرکزی برای ایجاد یک زنجیره در اقتصاد شبکه‌ای وابسته به ایجاد گره‌گاه است که جغرافیا و قرابت‌های فرهنگی-تمدنی اهمیت بالایی به آن می‌بخشند. بنابراین هرگونه پیوند اقتصادی با آسیای مرکزی می‌بایست معطوف به گره‌گاه در جغرافیای اقتصادی رابطه‌ای منطقه‌ی آسیای مرکزی-ایران باشد. به‌عنوان مثال ترکمنستان یکی از ده کشور تولیدکننده و صادرکننده‌ی پنبه در جهان است، همچنین صادرات محصولات نساجی با سرمایه‌گذاری‌های کلان صورت گرفته در فرآوری انواع الیاف پنبه، ابریشم و پشم موجب جایگاه دوم ارزآوری در اقتصاد این کشور شده است. این کشور توانسته با سرمایه‌گذاری در صنعت نساجی مشتری محصولات فرآوری نشده از جمله پشم مرغ از ایران باشد. این ظرفیت اقتصادی ترکمنستان با ایجاد مناطق آزاد تجاری-تفریحی در تولید و عرضه‌ی پوشاک در بنادر این کشور نقش یک گره‌گاه فرعی و منطقه‌ای خواهد داشت. خرید پوشاک با کیفیت و ارزان در تعیین مقاصد گردشگری کم‌اهمیت نیست. بهره بردن اقتصاد ترکمنستان از گردشگران منطقه به‌ویژه ایران نقش مهمی در افزایش مرادوات منطقه‌ای بازی خواهد

کرد. از سوی دیگر افزایش سطح ارتباطات و تعاملات ایران با ترکمنستان به‌عنوان یکی از کشورهای آسیای مرکزی نمی‌تواند بدون تأثیر مثبت در اهمیت گره‌گاه‌های اصلی منطقه‌ای در موقعیت بنادر اقیانوسی ایران باشد.

ج) سازه‌ی ژئوپلیتیک؛ ظرفیت‌های توسعه و همگرایی در شبکه‌ی منطقه‌ای آسیای مرکزی-ایران

در جامعه‌ی شبکه‌ای و اهمیت یافتن الگوی تعاملی در روابط، (قدرتِ روابط) یا آنطور که کاستلز می‌گوید: «قدرت جریان‌ها از جریان‌های قدرت پیشی می‌گیرد» (کاستلز، ۱۳۸۵: ۵۴۴). بنابراین این شکل از قدرت، توان مثبت در بروزرسانی ظرفیت‌های توسعه و همگرایی است. با تحول در نظام بین‌الملل و بسته بودن سیستم بین‌الملل، به دلیل ثابت شدن مرزها و بن بست راهبردی میان قدرت‌های بزرگ به دلیل سلاح‌های انهدام جمعی، دسترسی فیزیکی_نظامی به گستره‌های سیستم را به سوی دسترسی به ارتباطات تغییر می‌دهد. پایگاه‌سازی و مهار ارتباطات، کارکرد اساسی ژئوپلیتیک دسترسی است که سبب طرح مفهوم شبکه‌ای شدن ژئوپلیتیک خواهد شد. به این ترتیب هرچند ژئوپلیتیک، دارای کارکرد مربوط به مکان جغرافیا است، فضا و مهار آن از گونه‌ی ارتباطی است (قاسمی، ۱۳۹۸: ۵۰). شبکه‌ی ژئوپلیتیک، دسترسی کشورها به نقاط حساس سیستم بین‌المللی را شدنی می‌کند. به این سبب نخستین کارکرد این شبکه، فراهم کردن کانال‌های ارتباطی، برای پایدار ساختن جریانی است که برآمد آن قدرت است (قاسمی، ۱۳۹۸: ۵۳). کشورهای نوظهور با توان اقتصادی در قدرت‌آفرینی از بنیان‌های ژئوپلیتیک خود، مبتنی بر فرآیند جهانی شدن اقتصاد، از توسعه‌ی تجارت‌محور به‌عنوان یک ضرورت و خواست عمومی نزد کشورهای همسایه و پیرامون خود، (عمدتاً در حال توسعه) برای تشویق پیوستن آنها به ابتکارات منطقه‌ای با ایجاد سازوکار مطلوب خود استفاده می‌کنند؛ یک وابستگی متقابل در نظم‌سازی منطقه‌ای با نقش محوری قدرت هژمون همگاری‌جو که بی‌تردید بدون مقاصد ژئوپلیتیکی با محوریت سیاست قدرت نیست. در آسیای مرکزی با وجود روند همگرایی داخلی که امیدوارکننده است، نیز نقش روسیه و چین در همگرایی سیاسی و توسعه‌ی اقتصادی، راهبرد سیاست خارجی متوازن و چند منظوره پیشروی این کشورها قرار دارد؛ بنابراین برای خنثی کردن جنبه‌های منفی نفوذ روسیه و چین، تلاش‌های بیشتری در زمینه‌های دیگر همکاری‌های بین‌المللی آغاز می‌کنند (کولایی و زنگنه، ۱۴۰۱: ۲۱۴).

ژئوپلیتیک شبکه‌ای دسترسی؛ توسعه و همگرایی ایران- آسیای مرکزی

با اهمیت منابع انرژی در ژئوپلیتیک شبکه‌ای و نقش پیونددهندگی ابتکارات کریدورمحور، قدرت‌ها در عین حفظ ماهیت ژئوپلیتیکی اهداف خود در عرصه‌ی سیاست جهانی، فضای جریان‌ها را میدان معادلات رقابت قدرت دانسته و به ملاحظات مکان و فضای جغرافیایی از زاویه‌ی آن می‌نگرند. موازنه قوای نوین با فضای استراتژیک روبروست (قاسمی، ۱۳۹۱: ۱۸۱). در حقیقت تحلیل فضاهای استراتژیک بر قلمرو مکان‌های استراتژیک پیشی می‌گیرد. در این میان نظم‌سازی منطقه‌ای قدرت‌های بزرگ با ابتکارات کلان منطقه‌ای نوعی طراحی الگوی موازنه‌ی قوای هوشمند در رقابت‌های جهانی است. می‌توان کریدورها، سرمایه‌داری شبکه‌ای، رژیم‌های بین‌المللی و نهادسازی‌های منطقه‌ای را در حقیقت ابزار سیاست قدرت در نظم شبکه‌ای دانست.

کشورهای آسیای مرکزی می‌توانند تا حدودی از آسه آن پیروی کنند که خود را با سایر قدرت‌ها بزرگ منطقه‌ای و جهانی با نفوذ و علائق گوناگون در منطقه پیوند داده است. پیوند دادن آن به کشورهای همسایه و نزدیک همچنین می‌تواند همکاری‌های منطقه‌ای را تقویت کند (بهبودی‌نژاد، ۱۴۰۰: ۶۶). بنابراین در این روند شاهد حضور این کشورها و ایران در اتحادیه‌ی اوراسیا، سازمان همکاری شانگهای، و مشارکت در ابتکارات منطقه‌ای کمربند-راه چین هستیم. قدرت اقتصادی و قدرت انتقال سرمایه، خدمات و کالا عامل اصلی برای ایجاد اصول و قواعد (رژیم) هستند که کنش رژیمی چین با کنشگری راه ابریشم نوین هم این گونه است (حاجی‌یوسفی و همکاران، ۱۴۰۰: ۵۸). از اینرو چین به شدت به دنبال پیوند سخت زیرساخت‌ها و پیوند نرم قوانین و استانداردها برای توسعه یکپارچه، یکپارچه سازی سرمایه گذاری، تجارت و ایجاد شبکه مناطق تجارت آزاد از جمله در خاورمیانه است (حاجی‌یوسفی و همکاران، ۱۴۰۰: ۵۹).

در این میان گره‌گاه دسترسی در جایگاه بنادر اقیانوسی توان رقابت‌پذیری و جانمایی مؤثر در بافتار اقتصاد شبکه‌ای برای آسیای مرکزی-ایران را امکان‌پذیر می‌سازد. فراهم آوردن شرایط و زمینه‌های رقابت‌پذیری گره‌گاه دسترسی دریایی و چندمنظوره بودن آن از سوی ایران به همراه موقعیت ژئوپلیتیک ایران با ظرفیت‌های اقتصادی مکمل، دسترسی کوتاه‌تر و کم‌هزینه‌تر به تجارت دریایی، همسایه‌های متعدد، قرابت‌های فرهنگی، امنیت و سطح قدرت متوسط و غیره هم‌زمن ایران، چشم‌پوشی کشورهای منطقه از این مزیت ایران را سخت می‌کند؛ ضمن اینکه با دادن امتیازات منحصر به کشورهای این منطقه، هویت گره‌گاه منطقه‌ای آسیای مرکزی-ایران در جغرافیای اقتصادی و تصور ژئوپلیتیکی عامل مهمی در یکپارچگی و ادغام اقتصادی ایران با کشورهای آسیای مرکزی خواهد شد. ایکيومنی‌های منطقه‌ای در دوران جهانی شدن می‌توانند به عنوان مظهر درهم‌تنیدگی منافع منطقه‌ای و بینا منطقه‌ای، ظهور بی‌فاصلگی و حذف بسترهای دوری گزینی قلمداد شوند (احمدی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۱۱۸). در حقیقت مطابق آنچه که آمد، گره‌گاه منطقه‌ای آسیای مرکزی-ایران با یکپارچه‌سازی ژئواکونومیک، یک ایکيومنی منطقه‌ای را شکل خواهد داد.

ثبات اقتدار ملی در شبکه‌ی ژئوپلیتیک آسیای مرکزی-ایران

آسیای مرکزی در مرکز خشکی‌های اوراسیا قرار دارد و نقش مهمی در اتصالات و تبادلات درون و میان قاره‌ای بازی می‌کند؛ از اینرو به نظم منطقه‌ای آسیای مرکزی و پیرامون آن می‌توان از منظر ژئوپلیتیک شبکه‌ای با محوریت توسعه و همگرایی نگریت. توسعه و همگرایی در الگوی شبکه‌ای ژئوپلیتیک می‌تواند در چهارچوب نظم نوین منطقه‌ای بر محور انتظارت قدرت-توسعه و همگرایی در چهارچوب ساختن «منطقه قدرتمند» بویژه در این منطقه تحلیل شود. تصور و تجربه عمومی در عصر حاضر به مسیر همکاری‌ها و تعاملات منطقه‌ای و بین‌الملل سبب شده است که نظریه‌پردازان، با چشم‌انداز هدایت جریانات و ترتیبات منطقه، مشارکت در حکمرانی جهانی و بهره‌برداری از ثروت جهانی، هرچه بیشتر بر اهمیت نقش مناطق و گسترش همکاری‌های منطقه‌ای و شکل‌گیری نوعی از هم‌زمن همکاری‌جویانه‌ی منطقه‌ای تاکید کنند (نقدی، ۱۳۹۸: ۶۰). با توجه به عدم توانایی کشورهای در حال توسعه‌ی آسیای مرکزی و از جمله ایران در ابتکارات منطقه‌ای کلان و نیاز آن‌ها به ورود هم‌زمن همکاری‌جو می‌توان به نقش هم‌زمن منطقه‌ای در شتاب نومنطقه‌گرایی و تأثیر آن در الگوی شبکه‌ای نظم منطقه‌ای توسعه‌محور اشاره کرد. کشور چین در ابتکار کمربند-جاده در جایگاه هم‌زمن یا هسته قدرت همکاری‌جویانه در جلب نظر واحدهای منطقه، با منطق بازی برد-برد و براساس منافع متقابل، نظام هم‌زمنیکی غیر وابسته را در نظم منطقه‌ای پیشاروی آن‌ها قرار می‌دهد. قدرت‌های بزرگ با مداخله‌ی خود می‌کوشند با مدیریت فرایندهای طبیعی منطقه‌گرایی برخاسته از وضعیت جغرافیایی، تاریخی و فرهنگی که در محیط جدید بین‌المللی قدرت گرفته است، نظم منطقه‌ای را به سمت اهداف تأمین‌کننده منافع خود سوق دهند (قاسمی، ۱۳۸۸: ۴۹)، چالشی که در صورت قطبی‌نگری در سیاست خارجی کشورها منجر به تقویت نقش امپریالیستی این هم‌زمن با سطح قدرت فرامنطقه‌ای [چین] در منطقه خواهد شد.

ارزش‌های جغرافیایی ضمن پایداری بیشتر در معادلات ژئوپلیتیک از نظر ظرفیت‌های همگرایی یا واگرایی تحول‌پذیرند. دارایی ارزش‌های جغرافیایی و تبدیل آن به بنیادهای ژئوپلیتیک فعال در وابستگی متقابل ژئوپلیتیکی می‌تواند ظرفیت همگرایی توسعه‌محور در استراتژی ژئوپلیتیکی کشورهای منطقه را افزایش دهد. ارزش‌های جغرافیایی که مطلوبیت پیدا می‌کنند در رفتار و کردار انسان‌ها به صورت گروهی یا فردی اثر می‌گذارند و الگوهای رفتاری مختلفی مانند همکاری، تعامل، رقابت، ستیز، سلطه و نظایر آن را در بین آن‌ها می‌آفرینند (حافظ‌نیا، ۱۳۹۶: ۲۷۲). ارزش‌ها و عوامل جغرافیایی در مجموعه‌های کلی: شامل مکان و فضای جغرافیایی، الگوهای فضایی، و انسان‌ها قرار دارند (حافظ‌نیا، ۱۳۹۶: ۲۷۴). فضای تقارن جغرافیایی آسیای مرکزی-ایران واجد ارزش‌های جغرافیایی است که در نیاز متقابل این کشورها برای نقش فعال ژئوپلیتیکی و توجه بازیگران ژئواستراتژیک از طریق زیرساخت‌های فیزیکی ارتباطی و جانمایی در فضای جریان‌ها، به عوامل ژئوپلیتیک با اهمیت منطقه‌ای و جهانی متصور می‌شوند. این عوامل ژئوپلیتیک در فضای تقارن جغرافیایی آسیای مرکزی-ایران با دسترسی به گذرگاه‌های حمل و نقل و خطوط انتقال منابع فسیلی، و در اقتصاد سیاسی بین‌الملل با

دسترسی به نهادهای جهانی، ظرفیت‌های توسعه و همگرایی در این منطقه را ارتقا می‌بخشند. در حقیقت فرآیند توسعه و همگرایی در نظم منطقه‌ای آسیای مرکزی-ایران دو ویژگی بارز از شبکه منطقه‌ای؛ کریدورهای ترانزیتی-اقتصادی [با ایجاد خوشه‌های صنعتی و بازار مشترک] و شبکه تعاملات نهادی در اقتصاد سیاسی بین‌الملل دارند. بر این اساس این کشورها با بهره‌بردن از فرصت‌های جهانی‌شدن شبکه‌ای در همسازی با عوامل ژئوپلیتیک پیوند دهنده امکان بیشتری برای ایجاد خوشه‌ی شبکه‌ی منطقه‌ای و جانمایی در بافتار شبکه‌ی جهانی خواهند یافت؛ به‌نحویکه برای ثبات اقتدار ملی-منطقه‌ای خود، مؤلفه‌های مؤثر بر عمق راهبردی مشترک در پیوستگی شبکه‌ای-ژئوپلیتیکی را بازیابی و تقویت کنند. اما این امر منوط به این موضوع یعنی شکل‌گیری یک منطقه‌ی منسجم و رقابت‌پذیر در روند وابستگی متقابل و زنجیره‌ی ارزش جهانی، و پیوند آن با سازه‌ی فیزیکی و مکان یعنی کریدورهای میان‌قاره‌ای است. اهمیت رقابت در میزبانی کریدورها و نقش مهم آن در توسعه-رفاه ملی و امنیت داخلی مرتبط با آن، وزن ژئوپلیتیک و توان تعقیب منافع ملی، شکل پیچیده‌ای از رقابت‌ها در آسیا و به‌طور خاص مرتبط با آسیای مرکزی-ایران را ایجاد کرده است. در رقابت‌های جدید شکل گرفته بین کریدورها، یک مسأله کلیدی این است که داشتن مزیت لجستیکی تنها یک بعد از رقابت است و بخش اصلی رقابت، ابتکار عمل‌ها و اراده سیاسی و مشارکت اقتصادی برای ایجاد پیوند بین کشورهای منطقه است. در این خصوص می‌توان به دو کریدور رقیب؛ شمال-جنوب و کریدور آی‌مک (IMEC) اشاره کرد. کریدور شمال-جنوب از یک مسیر اصلی در اتصال هند به روسیه و شمال اروپا از طریق مسیر ایران در خلیج فارس است که زمان و مسافت را ۴۰ درصد و هزینه را ۳۰ درصد کاهش می‌دهد. مسیر شرقی این کریدور آسیای مرکزی را از طریق ایران به خلیج فارس (بندرعباس) و اقیانوس هند (بندرچابهار) متصل می‌کند. طرح کریدور آی‌مک که در آن مسیرهای ترانزیتی ریلی و دریایی پیش بینی شده است، هند را از طریق مسیر دریایی به کشورهای عربی خلیج فارس، از آنجا با مسیرهای زمینی به اردن، اسرائیل و از دریای مدیترانه به بندر پیرائوس یونان و اروپا متصل می‌کند. آی‌مک طرحی در تضعیف ابتکار چینی کمربند-راه و رقیب کریدور شمال جنوب است؛ به‌طوریکه جنگ روسیه در اوکراین و قطع شدن شاخه‌ی شمالی ابتکار کمربند-راه در ارتباط زیرساختی و کریدوری با اروپا و مهار قدرت ژئواکونومیک چین، منافع ژئوپلیتیکی کشورهای عربی خلیج فارس در اتصال هند به اروپا و بویژه بدون عبور از ایران، و نقش آمریکا و اسرائیل در به‌ثمر رسیدن صلح ابراهیم از طریق پیوند تجاری با کشورهای عربی موجب تقویت اجرای این طرح شد، اما تحت تأثیر جنگ در غزه (طوفان الاقصی) و تیرگی رابطه‌ی اسرائیل با عربستان تضعیف شده است. صرف نظر از این تحولات، موضوعی که رقابت‌پذیری این کریدور را افزایش می‌دهد، مزیت‌بخشی اقتصادی با تقویت زنجیره‌ی ارزش در اقتصاد شبکه‌ای با سرمایه‌گذاری عربی در هند و متقابلاً نقش هند در گسترش و دامنه‌ی کارکرد گره‌گاهی بنادر امارات است. ایجاد این وابستگی متقابل به مزیت‌های یکدیگر که یک طرف آن کشوری با بیشترین جمعیت جهان و اقتصادی به شدت در حال رشد است، می‌تواند به برتری این کریدور نسبت به کریدورهای شمال-جنوب و کمربند-راه شود.

تلاش ایران استفاده از ظرفیت حمل و نقل در بخش‌های مختلف برای بهره‌گیری از موقعیت ژئوپلیتیکی خود و تبدیل شدن به یکی از هاب‌های ترانزیتی منطقه است. بر اساس گزارش کشتیرانی، جمهوری اسلامی ایران بزرگترین قدرت تجارت دریایی خاورمیانه شناخته می‌شود. بر این اساس، ایران در میان ۱۲ کشور خاورمیانه بیشترین تعداد کشتی تجاری را در سال ۲۰۲۲ داشته است (پایگاه روزنامه‌ی ایران، ۱۴۰۲). به رغم این توان و ویژگی، در رقابت‌پذیری کریدور مزیت لجستیکی شرط لازم است، اما شرط کافی از طریق پیاده‌سازی ابتکار عمل‌های اقتصادی و سیاسی مستحکم بین کشورها ایجاد می‌شود (پایگاه روزنامه‌ی ایران، ۱۴۰۳). در این میان کشورهای ایران و آسیای مرکزی براساس معیارهای جغرافیایی و وابستگی ژئوپلیتیک می‌بایست ضرورت اولویت به تعمیق همگرایی‌های منطقه‌ای سیاسی را بر بستر کریدورهای اتصال و یکپارچگی اقتصادی مد نظر قرار دهند؛ به‌طوریکه در جغرافیای اقتصادی رابطه‌ای، اقتصاد فضای منطقه را برای عبور کریدورها رقابت‌پذیرتر سازد. آنچه که تعریف این راهبرد مشترک منطقه‌ای را به خود معطوف می‌سازد، نقش گره‌گاهی بنادر ایران است، به‌نحویکه در راستای گرانیگاه منطقه‌ی آسیای مرکزی-ایران در پندار ژئوپلیتیک کشورهای این منطقه

اهمیت یابند. بی تردید ابتکار عملی ایران در این زمینه برای جذابیت بیشتر گره‌گاهی بنادر خود نزد کشورهای منطقه و به‌ویژه در زمینه‌ی مزیت‌بخشی در هم‌تکمیلی اقتصادی و جلب مشارکت سرمایه‌گذاری‌های بین‌المللی پرنرگ‌تر خواهد بود؛ بویژه در رقابت با کریدور میانی (ترانس خزر) که آسیای مرکزی را از طریق دریای خزر به اروپا وصل می‌کند. باید گفت تداوم توسعه و همگرایی در نظم نوین منطقه‌ای که به شدت متکی بر دسترسی‌ها به فضای جریان‌ها و رژیم‌های بین‌المللی که نمود بارز آن در کریدورهای ترانزیتی-اقتصادی، زنجیره‌ی ارزش جهانی است که بستری مطمئن برای ثبات اقتدار ملی پیشروی کشورهای آسیای مرکزی-ایران قرار می‌دهد.

بحث

تحلیل جنبه‌های مختلف توسعه و همگرایی در نظم منطقه‌ای به شدت متأثر از جهانی‌شدن معاصر است. از اینرو در این پژوهش با توجه به پیش فرض تقارن توسعه و همگرایی در سطح نظام و قواعد جهان شمول آن در منطقه‌گرایی معاصر که جهانی-منطقه‌ای شدن را متباین می‌سازد، نیز وجود زمینه‌های متنوع منطقه‌گرایی در گستره‌ی جغرافیایی آسیای مرکزی-ایران نیاز به رویکردی بوده است که در چهارچوب قاعده‌مند آن به ارتقای ظرفیت‌های توسعه و همگرایی در این منطقه پرداخته شود. در رویکرد شبکه‌ای سه سازه‌ی ژئوپلیتیک، ژئواکونومی و ژئوکالچر ضمن تمایز با هم تداخل و اندرکنش دارند. فضای جغرافیایی آسیای مرکزی و ایران نیز متشکل از این سه سازه است که کاربرد دیدگاه شبکه‌ای به منطقه‌گرایی معاصر یا نظم نوین منطقه‌ای در آسیای مرکزی-ایران را متناسب ساخته است؛ به‌نحویکه شکل تداخل هم‌افزای این سه سازه پاسخگوی چگونگی امکان ارتقای توسعه و همگرایی در این گستره‌ی جغرافیایی باشد. گره‌ها به‌عنوان بازیگران اصلی با نقش اتصال و پیوند دهنده به شبکه‌ها شکل و مفهوم می‌بخشند، در این میان گره‌گاه‌ها که موضوعات را با مکان در فضای جغرافیایی پیوند می‌دهند، از اهمیت ویژه‌ای در نظم نوین منطقه‌ای برخوردارند. در این پژوهش نیز گره‌گاه‌های فرعی در هر سه سازه‌ی ژئوپلیتیک، ژئواکونومی و ژئوکالچر، نیز با تداخل و تراپرد در گره‌گاه اصلی و چندمنظوره با دسترسی اقیانوسی، شبکه منطقه‌ای آسیای مرکزی-ایران را در سازوکار توسعه و همگرایی منطقه‌ای شکل خواهند بخشید. در حقیقت این گره‌گاه‌ها و گره‌گاه اصلی صرف نظر از اینکه در قلمروی چه کشوری باشد، با نگاه مثبت‌اندیش و معطوف به ارتقای گرانیگاه و برد همی کشورهای منطقه، جزیی طبیعی از آن [شبکه‌ی منطقه‌ای] قلمداد می‌شوند.

با توجه به جهانی-منطقه‌ای شدن معاصر و فرصت‌های مترتب بر آن در سازوکار توسعه و همگرایی منطقه‌ای، می‌توان انتظار داشت که سیاستگذاری خارجی این کشورها با فهم رهیافت‌های مشترک به این متغیرها و در ارتقای منافع متقابل تأثیر پذیرد. در این راستا ناظر بر سیاست خارجی توسعه‌گرا و اولویت به «سیاست همسایگی» می‌توان قرابت در تعریف کدهای ژئوپلیتیکی این کشورها، و پیگیری با انسجام و دوام اهداف و منافع ملی-منطقه‌ای این کشورها را شاهد بود. در این خصوص و متوجه فرضیه‌ی این پژوهش، مؤلفه‌های مرتبط با سازه‌ی ژئوکالچر، ژئواکونومیک و ژئوپلیتیک در تعریف کدهای ژئوپلیتیک مشترک (در نظم نوین منطقه‌ای آسیای مرکزی-ایران)، به‌طور ضمنی از شاخص‌های پیونددهنده و تعامل‌گرا برخوردارند. این مؤلفه‌ها در شبکه‌ی منطقه‌ای آسیای مرکزی-ایران؛ سازه‌ی ژئوکالچر: شکل‌گیری «ما»ی مشترک در بستر توسعه‌ی منطقه‌ای (مناسبت گسترش مرادوات و ارتباطات در روند توسعه با توجه به بستری از تجانس‌های تاریخی-تمدنی)؛ در سازه‌ی ژئواکونومیک: جانمایی در اقتصاد شبکه‌ای (افزایش سرمایه اجتماعی منطقه‌ای و رقابت‌پذیر در سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی) و در سازه‌ی ژئوکالچر: پیوستگی ژئوپلیتیکی (مشارکت راهبردی در متوازن‌سازی روابط نسبت به قدرت‌های فرامنطقه‌ای)، ناظر بر ارتقای ظرفیت‌های توسعه و همگرایی آسیای مرکزی-ایران معرفی می‌شوند.

نتیجه‌گیری

در نظم شبکه‌ای اصل بر ارتباط‌یافتگی واحدها بواسطه پیوندها و تضمین بلندمدت آن است، از اینرو ارزش‌ها یا بنیان‌های جغرافیایی با ویژگی پایدارتر در چهارچوب مشخص و عینی، نقش مهمی در تدوام ارتباط و پیوستگی گره‌ها خواهند داشت. در این پژوهش با عطف بر پویای متقابل توسعه و همگرایی در ساختار جهانی شدن معاصر و منطقه‌گرایی به‌عنوان هدف راهبردی کلان کشورها در اقتدار ملی، به شناخت مؤلفه‌های معرف این سازوکار در سطح ساختار جهانی و در مقیاس مناطق با رهیافت شبه پارادایمی شبکه‌ای پرداخته شد. مؤلفه‌های معرف نظم نوین منطقه‌ای در خوشه‌ی شبکه‌ی منطقه‌ای آسیای مرکزی-ایران در سه سازه‌ی ژئوکالچر با سرمایه‌ی فرهنگی مشترک (هویت تمدنی)، ژئوآکونومیک با مزیت رقابتی و در ژئوپلیتیک با اشتراک عمق راهبردی متناظر با سه مؤلفه‌ی سطح نظام (جهان‌شمول) در دیدگاه شبکه‌ای؛ سرمایه‌ی اجتماعی جامعه‌ی جهانی در فرآیند تعاملات اجتماعی جامعه‌ی شبکه‌ای، سرمایه‌داری جهانی در فرآیند زنجیره‌ی ارزش جهانی اقتصاد شبکه‌ای و موازنه‌ی قوای هوشمند در فرآیند توزیع رابطه‌ای قدرت در سیاست شبکه‌ای (ژئوپلیتیک شبکه‌ای در مفهوم عام و جهانی) تحلیل شدند. در این میان تنوع ظرفیتهای همگرایی ایران و آسیای مرکزی در قیاس با چند بعدی بودن الگوی شبکه‌ای نظم نوین منطقه‌ای-جهانی توسعه‌محور، نیز تقارن در فضای جغرافیایی طبیعی و هم‌پوشانی کارکردی مبتنی بر ارزش‌های با ماهیت فرهنگی، اقتصادی و موقعیت ژئوپلیتیک در مقایسه با کشورهای دیگر، حکایت از آن دارد که ایران و کشورهای آسیای مرکزی می‌توانند یک سازمان منطقه‌ای کامل و با انسجام، در زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی، سازمانی و در بستر عینی جغرافیایی (وابستگی‌های متقابل ژئوپلیتیک)، تکوین هویت اجتماعی (گماین‌شافتی)، تشکل در جامعه‌ی نوین (گزل‌شافتی) و کارکردهای منافع محور متقابل (اقتصاد شبکه‌ای) را صورت تحقق بخشند. با ارجاع به پرسش و فرضیه‌ی این پژوهش و یافته‌های تحقیق، ایران و آسیای مرکزی برخوردار از ارزش‌های جغرافیایی در هر سه سازه نظم منطقه‌ای هستند که در صورت آمیزش با فرصت‌های جهانی تقارن توسعه و همگرایی به ظرفیت‌ها و عوامل ژئوپلیتیک مثبت پیوند دهنده، محور و هسته‌ی جاذب در ساختار ژئوپلیتیک منطقه‌ای را شکل خواهند بخشید؛ مشروط بر اینکه سیاست‌گذاری‌های ملی-منطقه‌ای این کشورها ناظر بر فرآیندهای پویای متقابل مؤلفه‌های سطح جهانی و منطقه‌ای باشد. بهره‌بردن متقابل از موقعیت گذرگاهی ایران مستلزم نگاه ساختاری به مقوله‌ی تقارن توسعه و همگرایی و تحلیل سازوکار ارتقای آن در مقیاس منطقه‌ای است. در این ارتباط آنچه که به ارتقای ظرفیت‌های توسعه و همگرایی آسیای مرکزی-ایران بویژه براساس ژئوپلیتیک دسترسی صورت واقعیت خواهد بخشید، ایجاد گره‌گاه منطقه‌ای است که نقطه‌ی اتکای قدرت این منطقه و گره‌گاه آن برای کشورهای ایران و آسیای مرکزی باشد. وجود گره‌گاه اصلی در منطقه و تشکل آن براساس نقش همه‌ی کشورهای عضو آن ضمن تسهیل فرآیند تکامل منطقه ارتقای گره‌گاه آن را فراهم خواهد ساخت. براین اساس می‌توان ارتقای کنشگری مؤثر این کشورها با جانمایی در بافتار شبکه‌ی جهانی و در نتیجه نگاه مثبت آنها به جایگاه در خور قابلیت‌های خود در توزیع رابطه‌ای قدرت را انتظار داشت. در فرآیند طبیعی-ارگانیک منطقه‌گرایی و ایجاد هسته‌ی جاذب منطقه‌ای که پیامد آن افزایش تراکم متنوع و ارزش تعاملات درونی در این خوشه‌ی شبکه‌ای از شبکه منطقه‌ای فاقد معیار خواهد بود، با انگیزه‌ی ارتباطات ترجیحی، اعضای دیگر شبکه‌ها یا حلقه‌های مناطق پیرامون را جذب خود خواهد کرد. در نیل به این فرآیند با محوریت پویای متقابل توسعه و همگرایی، اهداف و ترتیبات همکاری و اجماع این کشورها مستلزم در نظر گرفتن راهکارهای سیاست‌گذاری در مهمترین مواردی است که ارائه و پیشنهاد می‌شود؛

- با ابتکارات خرد درون منطقه‌ای از جمله؛ ایجاد موسسات آموزشی مشترک با توجه به دنباله‌های فضایی اقوام، ایجاد نمایشگاه‌های دائمی مربوط به میراث ملموس و ناملموس مانند موزه‌های میراث روستایی و برگزاری آداب و رسوم و مناسبت‌ها در این مکان‌ها، برگزاری فستیوال‌های اقوام مانند برگزاری سالانه‌ی شعر ترکمنی در آرامگاه مختوم قلی‌خان، ایجاد اقامتگاه‌های بین راهی به‌عنوان بازارچه‌های کوچک به نمایندگی از کشورهای منطقه، اعطای بورس‌های تحصیلی، فراهم آوردن امکانات و تسهیلات اقامتی، می‌توان ارتقای تعاملات فرهنگی و اجتماعی منطقه‌ای را پیشروای داشت.

- با توجه به سرمایه‌گذاری‌های کلان مورد نیاز منطقه و تأمین آن از طریق ابتکارات منطقه‌ای، همسویی کشورهای منطقه در اتخاذ عملی سیاست خارجی متوازن برای استقبال از رقابت قدرتهای سرمایه‌گذار ضروری است، تا مانع از سیطره‌ی ژئوپلیتیکی قدرتی خاص در نظم منطقه‌ای آسیای مرکزی- ایران شود؛

- بنابر ماهیت جهانی فضای جریان‌ها که در چهارچوب نظم لیبرالی با رژیم‌های بین‌المللی و ثبات هژمونی در اقتصاد سیاسی بین‌الملل عمل می‌کنند، نیز قدرت‌های همکاری‌جوی نوظهور که نظم‌سازی منطقه‌ای خود را در بستر این نظم دنبال می‌کنند، نمی‌توان بدون انطباق مناسب با این الگوی نظم جهانی و تنها به‌واسطه‌ی منطقه‌گرایی و قدرت محوری (کشور یا چند کشور خاص)، به‌طور ساختاری در بافتار شبکه‌ای جهانی شدن معاصر جانمایی شد؛

- سرمایه‌گذاری در ایجاد و گسترش پیوندهای اقتصادی منطقه‌ای و تکمیل حلقه‌های منطقه‌ای ارزش افزوده، ضمن ارتقا از زنجیره‌ی تأمین به زنجیره‌ی ارزش جهانی در اتصال به اقتصاد شبکه‌ای، ارجحیت کریدورهای ترانزیتی-تجاری عبوری از کشورهای آسیای مرکزی-ایران به‌ویژه کریدور شمال-جنوب را در رقابت با کریدورهای رقیب افزایش می‌دهد، نیز اهمیت دسترسی آسیای مرکزی به کشورهای عربی خلیج فارس و اقیانوس هند اهمیتی مضاعف به این کریدور می‌دهد؛

- انعطاف ایران در مدیریت مشترک دو یا چند جانبه‌ی برخی بنادر یا سواحل با کشورهای آسیای مرکزی در تقویت انگاره‌ی هویت منطقه‌ای؛

- همکاری و مشارکت فزاینده‌ی کشورهای واقع آسیای مرکزی-ایران در ایجاد شهرهای منطقه‌ای که پایگاه ارتباطی شهر بنادر اقیانوسی را با ایجاد گره‌گاه منطقه‌ای و بارگذاری کارکردهای ترانزیتی و دسترسی، صنعتی، علمی-آموزشی، فرهنگی و گردشگری به‌عنوان گرانبگاه همگرایی و توسعه منطقه‌ای چندمنظوره ارتقاء بخشد؛

- توسعه‌ی حلقه‌های پیوند اقتصادی و ایجاد بازار مشترک منطقه‌ای در ایجاد خوشه‌های صنعتی و هم‌تکمیلی اقتصادی؛

- اجماع و همیاری کشورهای منطقه در ایجاد گره‌گاه‌های مکانی مختلف با توزیع مبتنی بر مزیت نسبی در هر کدام از کشورها در راستای انسجام و تقویت بافتار خوشه‌ی شبکه‌ای آسیای مرکزی-ایران. به‌عنوان مثال ایجاد مراکز دانشگاهی و صنایع هیدرولوژی و انرژی هیدروالکتریک در تاجیکستان و قرقیزستان؛

- تقویت دیپلماسی شبکه‌ای-عمومی در عرصه‌ی ورود کنشگران مردمی و نهادهای غیر دولتی بویژه با اتکا به ارزش‌های هویتی مشترک و نقش پارادیماتیک مکان‌ها در این حوزه از قلمرو ایران فرهنگی بویژه با فراهم آوردن زیرساخت‌ها، تسهیلات و انعطاف فرهنگی مناسب در گسترش رفت و آمدهای شهروندان با انگیزه‌های مختلف از جمله گردشگری-سیاحتی و مذهبی، گردشگری-تجاری؛

- توجه کشورهای منطقه به پایداری ارزش‌های جغرافیایی متنوع و نقش برتر آنها در ایجاد ظرفیت‌های توسعه و همگرایی و فرآوری به واقعیت‌های ژئوپلیتیک مثبت پیوند دهنده در ادغام منطقه‌ای؛

- ظرفیت‌سازی نهادی کشورها برای سرمایه‌پذیری در راستای توسعه‌ی ملی-منطقه‌ای و ارتقای رقابت‌پذیری جهانی؛

- توجه ویژه کشورهای این منطقه به منابع پیشداخت فرهنگی-تمدنی مشترک خود به مثابه‌ی قدرت نرم در تعاملات و انسجام شبکه‌ی ژئوکالچر منطقه‌ای ایران-آسیای مرکزی.

تقدیر و تشکر

بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

منابع

آقایی، داوود و طاهری، ابراهیم. (۱۳۹۶). تبیین ژئواکونومیک نظم منطقه ای خاورمیانه و آسیای مرکزی در سیستم جهانی. مطالعات اوراسیای مرکزی، ۱۰(۲)، ۲۷۰-۲۵۵.

احمدی، سیدعباس؛ واثق، محمود؛ ذکی، یاشار؛ مختاری هشی، حسین و محمدی، محمدعلی. (۱۳۹۸). تبیین نقش آسیای جنوب غربی در آینده نظام اقتصاد جهانی. پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۵۱ (۴)، ۱۱۳۰-۱۱۱۱. افضل، رسول؛ بدیعی ازندهی، مرجان؛ یزدان‌پناه درو، کیومرث و زمانی، عظیم. (۱۴۰۱). مکان و فضا: خوانشی انتقادی. فصلنامه ژئوپلیتیک، ۱۸ (۶۵)، ۱۱۴-۷۲.

بدیعی ازندهی، مرجان؛ موسوی شهیدی، سیدمهدی و حبیبی، امیر. (۱۴۰۱). منطقه و سازماندهی سیاسی فضای آن. قلمروهای جغرافیایی قرن جدید، ۲ (۱)، ۱۹-۱.

بهبودی‌نژاد، قدرت‌ا... (۱۴۰۰). منطقه‌گرایی و همکاری منطقه‌ای در آسیای مرکزی. فصلنامه‌ی روابط خارجی، ۱۳ (۴۹)، ۷۷-۴۳.

حاجی‌یوسفی، امیرمحمد؛ شریعت‌نیا، محسن؛ عزیزی، رضا. (۱۴۰۰). تأثیرهای ابتکار یک کمر بند و یک راه بر اقتصاد سیاسی غرب آسیا. مطالعات اوراسیای مرکزی، ۱۴ (۲)، ۷۴-۴۷.

حافظ‌نیا، محمدرضا. (۱۳۹۶). اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک. چاپ پنجم. مشهد: انتشارات پاپلی.

حیدری، غلامحسین. (۱۳۸۴). ژئوپلیتیک فرهنگی یا ژئوکالچر. فصلنامه ژئوپلیتیک، ۱ (۱)، ۹۳-۱۱۶.

زارعی، بهادر. (۱۳۹۷). مطالعات منطقه‌ای خلیج فارس. چاپ دوم. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

زرقانی، سیدهدای؛ احمدی، ابراهیم و حکیمی خرم، علی. (۱۳۹۹). اهمیت نقش و جایگاه دیپلماسی فرهنگی در بسط روابط ایران و ازبکستان. فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام، ۱۰ (۲)، ۵۶-۳۱.

زهدی گهرپور، محمد؛ ذکی، یاشار؛ زرین‌کوب روزبه؛ زارعی، بهادر. (۱۳۹۷). تعامل مفهوم هویت با مفاهیم فضایی. فصلنامه علمی-پژوهشی جغرافیا، ۸ (33)، 41-29.

سرمست، حمیدرضا. (۱۳۹۸). ارائه الگوی منطقه‌گرایی ایران و آسیای مرکزی. رساله دکتری. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی.

سلیمی، حسین و سجادی، ماندانا. (۱۳۹۵). شکل‌گیری نظم شبکه‌ای در روابط بین‌الملل و نقش سرمایه اجتماعی در جست و جوی صلح پایدار. پژوهشنامه علوم سیاسی، ۱۱ (۳)، ۱۸۰-۱۴۹.

شریعتی‌نیا، محسن. (۱۳۹۵). کمر بند اقتصادی جاده ابریشم: زنجیره ارزش چین محور. فصلنامه روابط خارجی، ۸ (۳)، ۸۵-۱۱۳.

صادقی، محمد؛ ربیعی، حسین؛ قورچی، مرتضی و عبدی، عطا... (۱۳۹۹). تبیین نقش اقتصاد سرمایه‌داری و فضای جریان‌ها در ظهور و نقش‌آفرینی شهرهای جهانی. فصلنامه ژئوپلیتیک، ۱۶ (57)، ۱۱۰-۱۳۷.

عباسی، ابراهیم. (۱۳۹۳). خاورمیانه‌ی شمالی: سازه‌ای جدید برای همکاری در شبکه منطقه‌ای خاورمیانه. فصلنامه علمی پژوهشی سیاست جهانی، ۳ (۱)، ۱۹۵-۱۱۵.

عباسی‌پور نظام آباد، رضا. (۱۳۹۷). تأثیر تحولات ژئواکونومیک قرن بیست و یک بر مناسبات ایران و آسیای مرکزی با تأکید بر جمهوری قزاقستان، رساله دکتری. تهران، دانشگاه خوارزمی، دانشکده علوم جغرافیایی.

عزیزی، رضا و حاجی‌یوسفی، محمد. (۱۳۹۹). ابتکار کمر بند و راه چین در غرب آسیا از دیدگاه نظریه‌های اقتصاد سیاسی بین‌الملل. مطالعات اقتصاد سیاسی بین‌الملل، ۳ (۲)، ۳۵۵-۳۳۱.

فاطمی‌نژاد، سید احمد و هاشمی، محمدرضا. (۱۳۹۵). منطقه‌گرایی ایران و آسیای مرکزی در پرتو جهانی‌شدن: طرحی برای جامعه‌ی بین‌الملل منطقه‌ای. فصلنامه مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی، ۶ (۲۱)، ۱۴۴-۱۲۳.

قاسمی، فرهاد. (۱۳۹۸). گامی به سوی نظریه نوین ژئوپلیتیک شبکه‌ای و بازتولید قدرت در سیاست بین‌الملل. فصلنامه روابط خارجی، ۱۱ (۴۳)، ۶۶-۳۷.

قاسمی، فرهاد و لطفیان اکبرآبادی، زهرا. (۱۳۹۲). تأثیر شبکه‌ی متداخل استراتژیک ایران بر دیپلماسی منطقه‌ای جمهوری اسلامی. پژوهش‌نامه‌ی ایرانی سیاست بین‌الملل، ۱ (۲)، ۱۲۵-۹۴.

- قاسمی، فرهاد. (۱۳۹۱). بنیان‌های نظری موازنه‌ی قوی هوشمند در شبکه‌های فاقد معیار منطقه‌ای. فصلنامه‌ی ژئوپلیتیک، ۸ (۲۵)، ۱۷۲-۲۱۳.
- قاسمی، حاکم. (۱۳۸۸). تأثیر نظام بین‌المللی بر واگرایی ملتها درحوزهٔ ایران فرهنگی. فصلنامه مطالعات ملی، ۱۰ (۳۹)، ۵۶-۲۵.
- قورچی، مرتضی. (۱۳۹۱). تبیین شکل‌گیری شهرهای جهانی با تأکید بر پیشنهاد راهبرد جهان‌شهر شدن تهران، رساله دکتری. تهران دانشگاه تربیت مدرس
- کاستلز، مانوئل. (۱۳۸۵). عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ، ج ۱: (ظهور جامعه‌ی شبکه‌ای). ترجمه‌ی احد علیقلیان؛ افشین خاکباز. ویراستار علی پایا. چاپ پنجم. تهران: طرح نو.
- کریمی‌پور، یدا...؛ ربیعی، حسین و یعقوبی، سیدمحمد. (۱۳۹۸). بررسی زمینه‌های همگرایی و واگرایی ایران و عربستان در چارچوب جغرافیای صلح. نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۱۱ (۴)، ۳۰۷-۳۲۴.
- کولایی، الهه و سمیه، زنگنه. (۱۴۰۱). نقش کشورهای آسیای مرکزی در طرح اوراسیای بزرگ با توجه به نقش روسیه و چین. فصلنامه علمی مطالعات روابط بین‌الملل، ۱۵ (۲)، ۱۹۷-۲۱۷.
- کنعانی، ناصر. (۱۳۸۲). چشم‌اندازی بر ابعاد مختلف بحران آب در آسیای مرکزی. فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، ۱۲ (۴۳)، ۳۲۷-۳۳۶.
- مختاری هشی، حسین و عیدی، عطا... (۱۳۹۸). توجه به هیدروپلیتیک در تنظیم روابط ایران و آسیای مرکزی. فصلنامه مطالعات آسیای جنوب غربی، ۲ (۶)، ۹۳-۱۱۶.
- نقدی، فرزانه. (۱۳۹۸). تدوین راهبرد سیاست‌گذاری پویا در تعاملات بین‌المللی برای تحقق توسعهٔ اقتصادی ایران. تهران، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
- واثق، محمود؛ صفوی، سیدیحیی و حسینی، سیدسلیمان. (۱۳۹۴). رهیافت هم‌تکمیلی، مبانی و کارکردهای آن با تأکید بر منطقه جنوب شرق ایران. فصلنامه ژئوپلیتیک، ۱۲ (۴۱)، ۵۹-۲۴.
- ولیعلی‌زاده، علی. (۱۳۹۹). تبیین نقش‌آفرینی جغرافیای فرهنگی در خلق هویت ژئوپلیتیکی (مطالعه موردی: آذربایجان ایران). فصلنامه ژئوپلیتیک، ۱۶ (۱)، ۷۵-۱۰۹.
- یزدان‌پناه درو، کیومرث. (۱۳۹۳). جغرافیا-اقتصاد و جهانی‌شدن و الگوهای تأثیرگذار. تهران. مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.
- ویسی، هادی. (۱۳۹۸). بررسی نگرش‌های فضایی و تبیین پارادایم شبکه‌ای: از موزائیک فضایی تا شبکه‌ی شهرهای جهانی. فصلنامه آمایش جغرافیایی فضا، ۹ (۳۲)، ۱۴۸-۱۳۷.
- منابع وب‌سایت خبری**
- کارگروه مؤسسه مطالعات راهبردی شرق. (۱۴۰۲). ازبکستان و قزاقستان؛ از رقابت برای رهبری آسیای مرکزی تا همکاری برای همگرایی منطقه‌ای. پایگاه مؤسسه راهبردی مطالعات شرق. <https://www.iess.ir/fa/analysis/3429>
- کارگروه مؤسسه مطالعات راهبردی شرق. (۱۴۰۳). تأثیر جریان گردشگری بر تقویت روابط ایران و آسیای مرکزی. پایگاه مؤسسه راهبردی مطالعات شرق. <https://www.iess.ir/fa/analysis/3767>
- پایگاه معاونت اقتصادی وزارت امور خارجه. (۱۴۰۲). پنج روند تجاری در اتصال میان کشورهای آسیای مرکزی. <https://economic.mfa.ir/portal/EcFormViewNew/150/ForeignBusiness>
- پایگاه معاونت اقتصادی وزارت امور خارجه. (۱۴۰۳). <https://economic.mfa.ir/portal/EcFormViewNew/150/ForeignBusiness>
- پایگاه روزنامه ایران. (۱۴۰۲). تکمیل کریدور شمال-جنوب در ۴ سال. <https://irannewspaper.ir/8343/10>
- پایگاه روزنامه ایران. (۱۴۰۳). فرصت ایران برای نقش‌آفرینی در کریدورهای ترانزیتی. <https://irannewspaper.ir/8452/9>

رجبی‌نژاد، مهسا. (۱۴۰۲). مروری بر تجارت ایران و آسیای مرکزی. پایگاه معاونت بررسی‌های اقتصادی اتاق بازرگانی تهران.
<https://economy.tccim.ir/fulldoc?nid=2028&title=مروری بر تجارت ایران و آسیای مرکزی>

References

- Abbasi, EBRAHIM. (2014). The North Middle East: A New Structure for Cooperation in the Regional Network of the Middle East. *World politics*, 3(1), 115-159.
- Aghaei., & Taheri, I.(2017). Geo-economics Explanation of the Middle East and Central Asian Regional Order in the Global System. *Central Eurasia Studies*, 10 (2), 255-270.
- Ahmadi, S A., & Vasegh, ., & M Zaki, Y.,& Mokhtari Hashi, H., & Ali Mohammadi, M. (2020). Explanation of the Role of Southwest Asia in the Future of the World Economic System. *Human Geography research Quarterly*, 51 (4), 1111-1130.
- Afzali, R., & Badiie Azandehie, M., & Yazdanpanah Dero, D., & zamani, A. (2022). Space and Place: Critical Reading.
- Abbasi Pour Nezam Abad, R. (2018). *The effect of twenty-first century geoeconomic developments on the relations between Iran and Central Asia (With an emphasis on the Republic of Kazakhstan)*. Ph.D thesis in Political Geography. Kh. University Faculty of Geographic Sciences.
- Azizi, R., & Haji yousefi, M. (2020). China's Belt and Road Initiative in Western Asia from the perspective of international political economy theories. *International Political Economy Studies*, 3 (2), 331-355.
- Badi Azandahi, M., & Mousavi Shahidi, S-M., & Habibi, A. (1401). The region and the political organization of its space. *New Century Geographical Realms*, 2(1), 1-19.
- Behboudi Nejad, Gh. (۲۰۲۱). Regionalism and Regional Collaboration in Central Asia. *Foreign Relations Quarterly*, ۱۲(۴۹), .۴۳-۷۷
- Castells, Manuel. (2006). *Information Age: Economy, Society and Culture, Volume 1: (Emergence of Network Society)*.
- Cornell, S. E., & Starr, S. F. (2018). *Regional cooperation in Central Asia: Relevance of world models. Central Asia-Caucasus Analyst*. <https://www.silkroadstudies.org/resources/1811CA-Regional.pdf>.
- Emilie, M. & Hafner-Burton, M. K. (2009), Network Analysis for International Relations. *International Organization*, Vol. 63, No. 3.559-592.
- Fatemejad, S A., & Hashemi, M. (2017). Iran-Central Asia regionalism in the shadow of globalization: an outline for regional international society. *Strategic Studies of Public Policy*, 6 (21), 123-144.
- Gasemi, F. (2020). A Step towards a New Theoretical Model of network Geopolitics and Reproduction of Power in International Politics. *Foreign relations*, 11 (43), 37-66 .
- Ghasemi F. (2012). A Step Toward Providing a New Theory of Regional Balance of Power. *Geopolitics Quarterly*, 8 (25), 172-213.
- Ghasemi, H. (2009). The Impacts of the International System on the Disintegration Among the Nations in Cultural Iran. *National Studies Journal*, 10 (39), 25-56.
- Ghourchi, M. Explanation of World Cities Formation: Strategies for Evolution of Tehran to a World city. Ph.D thesis in Political Geography. Department of Geography, Faculty of Humanities Tarbiat Modares University.
- Haji Yousefi, A M., & Shariatinia, M., & Azizi R. (2022). Impacts of the Belt and Road Initiative on the Political Economy of West Asia. *Central Eurasia Studies*, 14 (2), 47-74.
- Hafeznia, M. (2017). *Principles and concepts of geopolitics*. Fifth Edition. Mashhad, Papoli Publications.
- Heydari, Gh. (2005). Cultural geopolitics or geoculture. *Geopolitics Quarterly*, 1(1), 93-116.

- Karimipour, Y., & Rabiei, H., & Yaqoubi, S- M. (2019). Examining the areas of convergence and divergence between Iran and Saudi Arabia in the framework of the geography of peace. *New Perspectives in Human Geography*, 11(4), 307-324.
- Khanna, P.(2016). *Connectography: Mapping the Future of Global Civilization*. New York: Random House.
- Koolae, E., Zanganeh, S. (2022). The role of Central Asian countries in the Greater Eurasia project, given the role of Russia and China. *Studies of International Relations*, 15 (2), 197-217.
- Mokhtari Hashi, H., & Abdi, A. (2019). Attention to hydropolitics in the regulation of relations between Iran and Central Asia. *Quarterly Journal of Southwest Asian Studies*, 2(6), 116-93.
- Naghdi, Farzaneh. (1398). *Developing a dynamic political strategy for I.R.I's International Interactions for Economic Development*. Ph.D thesis in International Relations. Faculty of Humanities Department of International Relations.
- Larson Gregory S. & Pearson Amy R. (۲۰۱۲). Placing Identity: Place as a Discursive Resource for Occupational Identity Work among High-Tech Entrepreneurs. *Management Communication Quarterly*, 26(2):241-266. DOI: 10.1177/0893318911435319
- Rakhimov, Mirzokhid A. (2018). Complex regionalism in Central Asia: Local, regional, and global factors. *Cambridge Journal of Eurasian Studies*, 2:J6Y3O7. DOI:10.22261/CJES.J6Y3O7
- Sadeghi, M., & Rabiee, H., & Ghorchi, M., & Abdi, A. (2020). Explaining the Role of Capitalist Economics and Space of Flow in the Emergence and Role-Playing of Global Cities. *Geopolitics Quarterly*, 16 (57), 110-137.
- Salimi, H., & Sajadi, M. (2016). Formation of Network Order in International Relations and Role of Social Capital in Search of Sustainable Peace. *Research Letter of Political Science*, 11 (3), 149-180.
- Sarmast, H. (2019). Presenting a model of regionalism in Iran and Central Asia. Ph.D. Thesis, Islamic Azad University, Central Tehran Branch.
- Shariatnia, Mohsen. (2016). Silk Road Economic Belt: The China-centered chain of value. *Foreign Relations Quarterly*, 8 (3), 85-113.
- The world bank. <https://data.worldbank.org/country/kazakhstan?view=chart>
- Valigholizadeh, A. (2020). Explaining the Role of Cultural Geography in the Formation of Geopolitical Identity: A Case Study of Iranian Azerbaijan. *Geopolitics Quarterly*, 16 (57), 75-109.
- Vasegh, M., & Safavi, S Y., & Hosseini, S S. (2016). Complementary Approach: Fundamentals and Functions; with emphasis on South East of Iran. *Geopolitics Quarterly*, 12 (41), 24-59.
- Vassort-Rousset, B. (2014). *Building Sustainable Couples in International Relations: A Strategy Towards Peaceful Cooperation*. London: Palgrave Macmillan.
- Veicy, H. (2019). The Study of Spatial Approaches and Explanation of Network Paradigm (From Spatial Mosaic to World Cities Network). *Geographical Planning of Space*, 9 (32), 137-148.
- YazdanPanah Dero, K. (۲۰۱4). *Geography-economy and globalization and Influence Patterns* University of Tehran Press.
- Zarei, B. (20187). *Regional studies: Persian Gulf. second edition*. Tehran, Tehran University Press.
- Zarghani, seyed hadi..(2020). The importance of the role and position of cultural diplomacy in the development of relations between Iran and Uzbekistan. *Islamic World Political Research Quarterly*, 10 (2), 31-56
- Zohdi GHoharpour, M., & Zaki Y., & Zarrin Koub R., & Zarei B. (2018). Identity Interaction with Spatial Concepts. *Quarterly of Geography Regional & Planning*. 8 (33), 21-49.